

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**ЩУРКО
УЛЯНА ВАСИЛІВНА**

УДК 39.972:339.9.012

**КОНКУРЕНТНІ СТРАТЕГІЇ БЕЗПЕКИ РОЗВИТКУ
РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 21.04.01 – економічна безпека держави
(економічні науки)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному інституті стратегічних досліджень.

**Науковий
консультант:**

доктор економічних наук, професор
Флейчук Марія Ігорівна,
Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри маркетингу

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор,
Блудова Тетяна Володимирівна,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
завідувачка кафедри вищої математики

доктор економічних наук, доцент,
Мельник Степан Іванович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ
Міністерства внутрішніх справ України,
заступник декана факультету № 2

доктор економічних наук, професор,
Рудніченко Євгеній Миколайович,
Хмельницький національний університет
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри менеджменту, адміністрування
та готельно-ресторанної справи

Захист дисертації відбудеться 13 травня 2021 року о 12.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.718.01 у Національному інституті стратегічних досліджень за адресою: 01133, м. Київ, вул. Генерала Алмазова, 18/7.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного інституту стратегічних досліджень за адресою: 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 7-а.

Автореферат розісланий «12» квітня 2021 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Шевченко А.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Глобальна економічна нестабільність, переформатування світового господарського порядку, постпандемічні загрози, відставання України за технологічним укладом, загострення міжнародних конфліктів, руйнування виробничих потужностей і порушення внутрішньоекономічних зв'язків, реструктуризація промисловості мали негативні наслідки для вітчизняної соціально-економічної системи.

Реальний сектор економіки (PCE) перебуває в фарватері економічного розвитку, саме його діяльність є ключовою для життєздатності країни. Виклики останніх років підтвердили важливість врахування та пріоритезації стратегічних напрямів розвитку держави, серед яких основними є сегменти реального сектору та креативні індустрії, зокрема. Світова криза, зумовлена спалахом COVID-19, а ще кількома роками раніше – внутрішня криза, спричинена анексією АР Крим та початком військової агресії РФ на Сході України, завдали відчутного удару по реальному сектору економіки, що вимагає від держави невідкладних дій з формування конкурентних стратегій безпеки розвитку досліджуваного сектору.

Даючи відповідь на нові виклики, важливим є розуміння розвитку обраних напрямів у контексті посилення конкурентоспроможності національної економіки, що доповнює системні характеристики її безпеки. Формування конкурентних стратегій розвитку економіки враховує стійкий і системний зв'язок між реалізацією економічної стратегії та конкурентоспроможністю держави на міжнародних ринках. Стратегічні пріоритети слугують дороговказами розвитку економіки в певний період, зважаючи на світові тенденції, загрози та небезпеки і загалом ситуацію на глобальних ринках. У сучасну епоху мегаінтеграції швидка адаптація стратегії до викликів і змін у зовнішньому середовищі виступає запорукою спроможності національної економіки та державної політики до відповідного зміцнення рівня конкурентоспроможності. Здатність державних регуляторів економіки до гнучкості, прогнозованості, вміння передбачати та випереджати існуючі тренди забезпечує високу ефективність діяльності господарських комплексів, галузей, а також окремих суб'єктів, що становлять базис функціонування, який відкриває перспективи розвитку креативних індустрій (КІ) як одного з ключових елементів реального сектору економіки, зважаючи на їхню прогресивність і перспективність розвитку в глобальному контексті.

Дослідженням конкурентоспроможності та конкурентних стратегій на глобальному рівні та в Україні займалися такі науковці, як М. Портер, Г. Стейнер, Ф. Котлер, Дж. Майер, А. Літл, М. Мінцберг, М. Альберт, М. Мескон, А. Стрікленд, А. Томпсон, І. Ансофф, Ю. Іванов, М. Круглов, В. Адамик, Н. Войтович, Ю. Грановська, Ю. Кулиняк, Ю. Козак, В. Липов, А. Мазаракі, Ю. Макогон, А. Румянцев, Р. Фатхутдінов, А. Ходжаян, О. Шаров, А. Юданов та ін.

Окремо питанням вивчення реального сектору економіки особливу увагу приділяли О. Волот, Г. Вечканов, Р. Кравець, С. Любимцева, С. Міщенко, М. Пліско, А. Семенов, О. Собкевич, А. Шабалін, Н. Юрків та ін.

Проблеми формування та розвитку економічної безпеки держави стали

предметом досліджень багатьох науковців, які розглядають їх як у широкому контексті (на рівні держави), так і у вузькому (за видами економічної діяльності). Серед відомих дослідників слід виокремити В. Андрійчука, Я. Базилюк, Т. Блудову, І. Бінька, О. Власюка, З. Варналія, Т. Васильціва, В. Гальчинського, В. Гейця, Д. Гладких, В. Горбуліна, Я. Жаліла, О. Іляш, А. Качинського, О. Ляшенко, О. Малиновську, А. Мокія, В. Мунтіяна, В. Мартинюка, С. Мельника, Г. Пастернак-Таранушенка, Д. Прейгера, В. Предборського, С. Пирожкова, Є. Рудніченка, А. Сухорукова, Л. Шемаєву, В. Шлемка, М. Флейчук, Ю. Харазішвілі та ін.

Проте вагомий доробок іноземних і вітчизняних вчених не заперечує доцільності подальших досліджень чинників впливу на посилення конкурентоспроможності, процеси трансформації, економічне зростання та, особливо, безпеку розвитку РСЕ як важливого напрямку зміцнення економічної безпеки держави. Вказане обумовило вибір теми, мету та основні завдання дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у відділі секторальної економіки Національного інституту стратегічних досліджень у межах наукових тем «Пріоритезація розвитку реального сектору економіки для прискорення економічного зростання України» (державний реєстраційний номер 0119U000017) та «Стимулювання трансформаційних зрушень у реальному секторі економіки України» (державний реєстраційний номер 0118U003511).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є наукове обґрунтування теоретичних засад і методико-прикладних рекомендацій щодо формування конкурентної стратегії безпеки розвитку реального сектору економіки України.

Досягнення означеної мети передбачало постановку та вирішення таких завдань:

- визначити роль і місце безпеки розвитку РСЕ в системі економічної безпеки держави;
- розкрити сутність та термінологічне трактування конкурентних стратегій безпеки розвитку РСЕ на основі поєднання статичних і динамічних підходів;
- проаналізувати методологічні підходи до визначення ефективності безпеки функціонування РСЕ та запропонувати рекомендації щодо підвищення її рівня з урахуванням найсучасніших тенденцій;
- обґрунтувати теоретичні засади формування конкурентних стратегій з фокусом на макрорівні;
- охарактеризувати стратегії конкурентоспроможності економічних агентів у глобальному середовищі на основі ключових економічних теорій;
- здійснити порівняльний аналіз підходів до реалізації конкурентних стратегій держав-лідерів економічного розвитку;
- виявити переваги конкурентних стратегій міжнародних об'єднань у процесі адаптації до умов змінного середовища;
- узагальнити підходи до стратегічного планування безпеки розвитку РСЕ;
- окреслити тенденції розвитку РСЕ України та сформулювати рекомендації з пріоритезації його напрямів;
- виявити та систематизувати чинники впливу на безпеку РСЕ в контексті посилення конкурентних позицій держави на міжнародних ринках;

- розвинути методологію та економетричні засоби стратегування розвитку креативних індустрій у контексті посилення безпеки РСЕ;

- здійснити компаративний аналіз інституційного базису безпеки розвитку РСЕ в розвинених країнах;

- запропонувати концептуальну модель стратегії конкурентоспроможності з урахуванням механізмів та інструментів забезпечення безпеки розвитку РСЕ України;

- сформувані методичні підходи до запровадження політики Індустрії 4.0 і стимулювання креативних індустрій як домінант реалізації стратегії конкурентоспроможності та безпеки розвитку РСЕ України.

Об'єкт дослідження – процес формування концептуальної моделі конкурентної стратегії посилення безпеки розвитку реального сектору національної економіки.

Предмет дослідження – інституційні засади, методологічні підходи та організаційні засоби формування конкурентної стратегії безпеки розвитку реального сектору економіки України.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дослідження складають фундаментальні положення безпекознавства, економічної теорії, зокрема, міжнародної торгівлі, конкурентних переваг, інституціоналізму, глобальної економіки, складних систем, нечіткої логіки, нелінійного програмування. Для забезпечення концептуальної цілісності дослідження використано методи: теоретичного узагальнення, порівняння, аналізу та систематизації (при дослідженні понятійно-категоріального апарату, визначенні системно-процесних характеристик і типологізації стратегій конкурентоспроможності та безпеки РСЕ – пп. 1.1-1.3); структурно-функціонального і статистичного аналізу, групування, моделювання та графічного аналізу (для з'ясування об'єктно-суб'єктних характеристик інститутів гарантування безпеки розвитку РСЕ, структурно-компонентного аналізу – пп. 2.1; 2.3; 4.1); регресійно-кореляційного аналізу, зокрема, методу векторної авторегресії (для розробки структурної теоретичної конструкції щодо оцінки чинників і факторів конкурентоспроможності та безпеки розвитку РСЕ – п. 4.3); експертних оцінок і соціологічного дослідження (для аналізу проблем і пріоритетів розвитку підприємництва у РСЕ – п. 2.2; 4.1-4.2); інституціонального аналізу (для компаративного аналізу інституційного базису забезпечення безпеки РСЕ в розвинених країнах та Україні – пп. 2.3; 4.1); дослідження складних систем (для побудови моделі конкурентної стратегії безпеки розвитку РСЕ – пп. 5.1; 5.3); нечіткої логіки (для моделювання взаємозв'язку між конкурентоспроможністю національної економіки, безпекою розвитку РСЕ та ефективністю функціонування й розвитку КІ – п. 3.1); побудови дерева рішень (для обґрунтування пріоритетів і напрямів забезпечення безпеки розвитку РСЕ – п. 3.2; 3.3; 5.3); мультиагентського аналізу (для гармонізації інтересів учасників процесу забезпечення безпеки розвитку РСЕ – пп. 5.2-5.3).

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі акти Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, стратегічні програмні та нормативно-правові документи; міжнародні угоди між Україною та ЄС; публікації статистичних органів і міжнародних організацій (МВФ, Світового банку, Державної служби статистики України, Eurostat, Transparency

International, Світового центру даних з геоінформатики та сталого розвитку, UNESCO); наукові праці провідних вітчизняних та іноземних учених, матеріали конференцій і семінарів, монографії, аналітичні записки з різних аспектів безпекознавства та РСЕ; Інтернет-ресурси тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні теоретико-методологічних засад та розробці прикладних рекомендацій реалізації конкурентних стратегій безпеки розвитку реального сектору економіки України з фокусом на активізації креативних індустрій.

Основні результати, які містять наукову новизну, полягають у такому:

вперше:

– сформульовано визначення конкурентної стратегії безпеки розвитку РСЕ як комплексної моделі дій і сукупності правил та принципів, якими повинна керуватися держава при прийнятті рішень для досягнення й довгострокової підтримки конкурентоспроможності національної економіки, безпеки життєдіяльності людини та переходу до якісно вищого стану розвитку РСЕ держави, коли дія зовнішніх і внутрішніх чинників не призводить до негативних для даної системи процесів, відповідно до наявних на окресленому етапі потреб і знань, що дало можливість розширити методологічний базис оцінювання структурних елементів національної економіки та рівня безпеки їх розвитку;

– запропоновано науково-методологічний підхід до аналізу взаємозв'язку між запровадженням політики Індустрії 4.0 та активізацією креативних індустрій, а також рівнем конкурентоспроможності й безпеки розвитку РСЕ на основі неоінституційної теорії, що передбачало врахування чотирьох комплексних аспектів: (1) інституційних чинників; (2) якості людського капіталу; (3) напрямів зовнішньоекономічної експансії; (4) інших економічних характеристик і стало передумовою виокремлення наслідків їх використання для підвищення рівня конкурентоспроможності безпеки розвитку РСЕ;

– розроблено структурну теоретичну конструкцію, яку емпірично апробовано щодо оцінювання чинників і факторів конкурентоспроможності та безпеки розвитку РСЕ на основі балансової крос-секшн моделі векторної авторегресії з урахуванням показників 49 країн (у межах часового лагу 2000-2020 рр.) стосовно функціонування таких елементів: безпека розвитку РСЕ; креативні індустрії; мистецька креативність; наукова креативність; економічна креативність; галузі матеріального виробництва; сфера торгівлі; сфера нематеріальних послуг; нефінансові підприємства; домашні господарства; сектор органів державного управління в частині надання нефінансових послуг; культура; освіта; наука; якість життя; одночасно з використанням інструментарію нечіткої логіки й нелінійного програмування доведено щільність прямо пропорційної залежності між конкурентоспроможністю національної економіки, безпекою розвитку РСЕ та рівнем розвитку КІ, що доцільно покласти в основу стратегічного програмування безпеки розвитку РСЕ;

удосконалено:

– теоретичні положення безпекознавства узагальненням критеріїв моніторингу безпеки розвитку РСЕ, що, на відміну від наявних, враховують такі групи індикаторів: ринкова агломерація; освіта й підвищення кваліфікації; рівень

креативності населення; бізнес-ризик; соціальний капітал; відкритість суспільства; технологічна спроможність; бізнес-стратегія; трансфер технологій; регіональний розвиток; якість фізичної та фінансової інфраструктури; а також пріоритетні напрями реформування РСЕ з врахуванням параметрів безпеки та основних тенденцій розвитку глобальної економіки, що відрізняється від положень, які містяться у стратегічних документах щодо трансформації вітчизняної економіки, обґрунтуванням необхідності запровадження принципів політики Індустрії 4.0. в Україні як ключового елемента посилення конкурентоспроможності та підвищення рівня безпеки розвитку РСЕ на основі V і VI технологічних укладів і специфічної екосистеми промислових інновацій та співробітництва; ключовими перевагами запровадження згаданих теоретичних положень є зростання: (1) продуктивності; (2) якості виготовлених товарів (послуг) і системи менеджменту; (3) гнучкості; (4) швидкості виробництва, при одночасному зміцненні безпеки, покращенні умов праці, навчання, захисті довкілля, підвищенні інноваційної спроможності соціально-економічної системи;

– концептуальні характеристики взаємодії теорії конкурентних переваг М. Портера доповненням «ромба» конкурентних переваг важливістю врахування потреби розвитку креативних індустрій, як таких, що створюють ці конкурентні переваги через формування попиту на відповідні товари (послуги) галузі, володіють певними факторними перевагами (якісна та відповідна до розвитку глобальної економіки інфраструктура, рівень підготовки та кваліфікації трудових ресурсів, залученість робочої сили до глобального інформаційного простору) та теоретичні підстави обґрунтування потреби розвитку інноваційної політики як компоненти зміцнення національної конкурентоспроможності на основі поєднання стадій конкуренції М. Портера й концепцій «асоційованої економіки», теорій «інноваційного середовища», «узгодженої конкуренції» через впровадження інноваційних кластерів, що стане підставою формування конкурентної стратегії безпеки розвитку РСЕ України;

– пріоритети стратегічного розвитку економіки України, що вирізняються урахуванням позитивного досвіду провідних країн світу на основі компаративного аналізу стратегій їх конкурентоспроможності та економічної безпеки, зокрема, США, Японії, Німеччини, КНР, у результаті чого виокремлено такі пріоритетні напрями розвитку РСЕ України: телекомунікаційні технології, штучний інтелект, інноваційний розвиток і підтримка наукомістких галузей, підвищення якості людського потенціалу, креативні індустрії, захист довкілля, зміцнення національної безпеки загалом;

– підходи до трактування поняття «реальний сектор економіки», а саме: запропоновано систематизацію у розрізі класифікаційних ознак: (1) суб'єктного сприйняття (визначення за описом суб'єктів, що формують РСЕ), (2) структурної побудови (системні характеристики, компоненти РСЕ), (3) процесного сприйняття (опис транзакцій, інших операцій для наповнення РСЕ); а також термінологічний апарат економічної науки через виокремлення класифікаційних ознак і групування системних характеристик поняття «конкурентна стратегія» та доповнення класифікаційних ознак РСЕ в частині часового лагу (етапи розвитку доіндустріального, індустріального та постіндустріального суспільства доповнено

інформаційним та постпандемічним) з врахуванням особливостей функціонування КІ, що створило базис для вдосконалення механізмів і засобів формування економічної політики на макрорівні з метою деталізації функціональних особливостей діяльності економічних регуляторів при застосуванні інституційного підходу;

набули подальшого розвитку:

– теоретико-методологічні положення моделі Хекшера-Оліна-Самуельсона, на відміну від існуючих підходів, доповненням параметрами технологічного розвитку та рівнем економічної безпеки РСЕ, а також врахуванням функціональних параметрів аналізованих галузей, чинників капітало- і трудомісткості з розрахунком відповідних мультиплікаторів, що створило підстави для врахування впливу чинників і факторів розвитку РСЕ при формуванні зовнішньоекономічної політики; акцент зроблено на тому, що рівень безпеки РСЕ в глобальних умовах більшою мірою залежить від рівня розвитку технологій у країні, ніж цінових співвідношень факторів виробництва й інших чинників;

– методи реалізації стратегії безпеки розвитку РСЕ, які, на відміну від домінуючих у науковій літературі, пропонується класифікувати за макроекономічними (спрямовані на формування загальноекономічного середовища), ресурсними (прямої дії, фінансового забезпечення), інституційними (поєднують інституції і нормативно-правову базу) та інформаційними (забезпечення суб'єктів господарювання систематизованими, опрацьованими даними для підвищення обґрунтованості прийняття рішень) параметрами, що уможливорює реалізацію економічної політики у просторово-секторальному розрізі;

– обґрунтування ключових завдань стратегічного планування та здійснення державної політики довгострокового розвитку РСЕ, що відрізняється від існуючих підходів акцентуванням на необхідності комплексного врахування сучасних проблем, перешкод, перспектив і можливостей розвитку РСЕ (у тому числі гібридних загроз, тенденцій до альтер- чи деглобалізації, поширення пандемії COVID-19, необхідності підвищення якості людського капіталу та оцінки креативності трудових ресурсів тощо), що стало підставою для пріоритезації таких ключових регуляторних впливів з боку законодавчих і виконавчих органів влади України, як стимулювання конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, заохочення конкуренції, мотивування до підвищення продуктивності праці; посилення позицій національних виробників на зовнішніх ринках, покращення умов для ефективної співпраці українських та іноземних компаній у наукомістких галузях, приєднання вітчизняних виробників конкурентної продукції до глобальних виробничо-технологічних ланцюгів; імпортозаміщення в поєднанні з експортоорієнтацією; збільшення в експорті частки продукції з високим ступенем обробки й наукомісткості; формування режиму сприяння розвитку сфери виробництва товарів і послуг відповідно до потреб внутрішнього і глобального ринків;

– концепція конкурентної стратегії безпеки розвитку РСЕ України на основі доповнення факторів виробництва фактором «інституції», де на середньостроковому етапі формування стратегії закладено визначені цільові орієнтири та окреслено економічні результати від запровадження запропонованих рекомен-

дацій, а також обґрунтовано пріоритетність використання потенціалу КІ для розвитку РСЕ з виокремленням переваг їх кластерування, працевлаштування працівників і створення синергетичного економічного ефекту для регіону їхньої діяльності (в поєднанні КІ мистецького, наукового й економічного (інженерного) спрямування), що дасть змогу розпочати реформування РСЕ з постійним моніторингом рівня індикативних показників та корегування завдань і цілей залежно від досягнення необхідного стану в контексті зміцнення безпеки розвитку РСЕ, а також посилити міжсекторальну співпрацю на регіональному рівні;

– практичний інструментарій удосконалення інституційного базису РСЕ, через формування комплексу рекомендацій стосовно напрямів його реформування на основі здійсненого експертного оцінювання потреб представників РСЕ в Україні у 2020 р. запровадженням ширшої та досконалішої системи фінансування МСП, спрощенням процедур заснування й ведення підприємницької діяльності, стабілізацією законодавчого поля та забезпеченням чіткої й всеосяжної інформаційної підтримки; а також доповнена методика оцінки регіонального розвитку та системи регулювання підприємництва через розширення індексу REDI шляхом виокремлення сфер інституційного стимулювання чи стримування в РСЕ України, що дозволить зміцнити рівень безпеки його розвитку та застосовувати згадані підходи у процесі міжнародних порівнянь, програмуванні цільових орієнтирів й впровадженні в систему моніторингу конкурентної позиції держави на глобальному рівні;

– методологічні підходи до оцінки ефективності стратегій безпеки розвитку РСЕ, зокрема комплексним застосуванням інструментарію методики Фельдмана та методу огортаючих даних (DEA), що створює підстави для детальнішого врахування у цьому процесі не лише абсолютних, але й відносних переваг певної країни при плануванні конкурентних стратегій у різних секторах економіки, а також методику групування країн на основі показників безпеки національної економіки з використанням багатовимірного статистичного (кластерного) аналізу, що, на відміну від наявних підходів, передбачає використання індикаторів безпеки розвитку РСЕ, які впливають на рівень економічної безпеки держави загалом, обумовлюючи його залучення при формуванні стратегічних документів з планування механізмів та інструментів зміцнення безпеки та конкурентоспроможності вітчизняної економіки;

– методика оцінки взаємозв'язку інноваційного розвитку в розрізі таких індикаторів, як: кількість студентів ЗВО; кількість аспірантів і докторантів; частка витрат на здійснення НДДКР у відношенні до ВВП, через акцентування на необхідності посилення вертикальних і горизонтальних зв'язків між науководослідними, навчальними інституціями та РСЕ і шляхом збільшення частки на фінансування наукових розробок і запровадження інновацій відносно ВВП (близько 5%) й збільшення кількості промислових патентів вітчизняними розробниками у патентних відомствах США, ЄС та інших розвинених країн, а також методичні підходи до моніторингу діяльності секторів КІ на основі здійсненого аналізу формування і функціонування КІ в різних країнах світу з метою запровадження та адаптації кращих практик до умов національної економічної політики України (зокрема, вдосконалення економічного обліку професій КІ в

Україні та гармонізація його з міжнародними системами класифікації – для здійснення компаративного аналізу зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання та співставності порівняльних даних).

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні науково-прикладних рекомендацій зі зміцнення безпеки розвитку РСЕ у процесі формування моделі посилення конкурентоспроможності. Зокрема, пропозиції автора щодо напрямів посилення конкурентоспроможності та безпеки розвитку РСЕ України, в межах пропозицій з удосконалення інституціонального базису, механізмів посилення конкурентного потенціалу РСЕ на основі аналізу розвитку й впровадження новітніх технологій і КІ як локомотива економічних трансформацій передових країн світу впроваджені Державним підприємством «Укрпромзовніш-експертиза» Мінекономрозвитку України (довідка №303/1 від 12.02.2021 р.); стосовно підвищення конкурентного потенціалу національної економіки на основі аналізу стратегій розвитку провідних економік світу з акцентами на впровадженні новітніх технологій і КІ як передумов зростання високотехнологічних галузей – при підготовці аналітичних матеріалів, поданих до Адміністрації Президента України – Регіональним філіалом Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові (довідка №33/2018 від 30.10.2018 р.); щодо підвищення конкурентного потенціалу економіки на основі розвитку культурних і креативних індустрій – Комісією культури, інформаційної політики та промоцій Львівської обласної ради (довідка №К107-76 від 23.02.2021 р.); стосовно формування і вдосконалення конкурентних стратегій розвитку РСЕ, а також конкурентних переваг Львівської області були використані в процесі підготовки пропозицій від Громадської ради при Львівській ОДА до проєкту «Стратегії розвитку Львівщини на період до 2027 року» (довідка № 15/02/26-2017 від 24.04.2017 р); щодо впровадження змін в освітньому процесі для налагодження співпраці між бізнес-середовищем і ЗВО в м. Львові та регіоні в межах тристороннього проєкту між британським університетом (Cardiff Metropolitan University, м. Кардіф, Великобританія), українським ЗВО (Львівська національна академія мистецтв, м. Львів, Україна) та представниками бізнес-середовища (агенція економічного розвитку PPV Knowledge Networks, м. Львів, Україна) – Британською Радою в Україні (довідка від 19.12.2019 р.); щодо зміцнення конкурентних позицій представників сектору КІ у Львові й регіоні, а також підготовки матеріалів для співпраці зі стейкхолдерами і популяризації креативності та взаємодії «креативний сектор – освіта» в просторі міста – «Львівський кластер освіти та креативності» (довідка №4 від 26.02.2020 р.). Науково-практичні положення роботи були використані: Національним інститутом стратегічних досліджень при підготовці розділу 1 «Пріоритети формування та розвитку «точок зростання» у промисловості України» Звіту про науково-дослідну роботу «Стимулювання трансформаційних зрушень у реальному секторі економіки України» (державний реєстраційний номер 0118U003511) та розділу 2 «Інклюзивне зростання у промисловості: ефективні моделі для реалізації регіонально-галузевих переваг» Звіту про науково-дослідну роботу «Пріоритезація розвитку реального сектору для прискорення економічного зростання України» (державний реєстраційний номер 0119U000017) (довідка №293/1081 від 17.11.2020 р.). Одержані в роботі результати та висновки щодо розвитку креативного сектору

економіки були впроваджені в Львівській національній академії мистецтв у межах курсів «Маркетинг» і «Менеджмент» (довідка №83 від 27.05.2020 р.), а також в розробці спеціального курсу з «Креативного підприємництва» для магістрів ЛНАМ у якості експерта із впровадження підприємницьких ідей у сфері КІ; щодо ключових тез економічних стратегій Німеччини, Японії, США, Китаю та аналізу їх основних положень знайшли відображення під час викладання курсу «Міжнародні економічні відносини» ЛТЕУ (довідка № 05/16 від 21.01.2020 р.). Розробки, напрацьовані під час підготовки дисертаційної роботи, були використані в навчальному процесі Кардіфського метрополійного університету (зокрема, Кардіфської школи дизайну і мистецтв, м. Кардіф, Великобританія) як спільного проєкту з розвитку підприємницьких навичок у студентів ЗВО і налагодження співпраці з бізнес-середовищем (лист від 30.06.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Всі наукові результати, викладені в дисертації, одержані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні результати, положення та рекомендації дисертаційної роботи пройшли апробацію на 51-му науково-комунікаційному заході, в тому числі на:

- міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: «Фінансова безпека: макро- та мікроекономічні аспекти управління» (м. Львів, 2020 р.), «Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки» (м. Запоріжжя, 2020 р.), «Інформація та соціум» (м. Вінниця, 2020 р.), «Креативність в освіті, культурі, управлінні» (м. Львів, 2019 р.), «Перспективи розвитку креативного сектору: Україна та світ» (м. Львів, 2018 р.), «Добробут націй в умовах глобальної нестабільності» (м. Одеса, 2013 р., 2014 р., 2019 р., 2020 р.), «Creative Industries Talks» (м. Львів, 2019 р.), «Креативна Європа» (м. Київ, 2019 р.), «Форум Інноваційної освіти INED» (м. Львів, 2018 р., 2019 р.), «Cross-meeting European Design Festival 2021» (м. Львів, 2019 р.), «Creative Economy Day» (м. Львів, 2019 р.), «Стратегічні напрями розвитку національної економіки у посткризовий період» (м. Львів, 2013 р., 2014 р.), «Актуальные проблемы и направления социально-экономического развития» (м. Астрахань, РФ, 2013 р.), «Беларусь в современном мире» (м. Мінськ, Білорусь, 2014 р.), «Culture and Restructuring Problems In Three Seas Basin Countries» (м. Стамбул, Туреччина, 2011 р.), «Соціокультурна діяльність: виклики сучасності» (м. Львів, 2016 р.), «Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції» (сmt Дубляни Львівської обл., 2018 р.), «Globalization and Sustainable Development Prospects» (м. Тбілісі, Грузія, 2012 р.);

- всеукраїнських конференціях, семінарах і форумах: «Традиційна культура в умовах глобалізації: платформа для міжкультурного та міжрегіонального суспільного діалогу» (м. Харків, 2015 р.), «Школа культурного менеджменту» (м. Львів, 2016 р.), «Культурні студії: управлінська навчальна програма для працівників культури Львівщини» (м. Львів, 2017 р.), «Форум креативної освіти «Твори!»» (м. Львів, 2018 р., 2019 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 59 наукових праць загальним обсягом 158,57 д.а., з яких 35,48 д.а. належать особисто автору. Із них –

6 колективних монографій (автору належить 11,3 д.а.); 22 публікації – у наукових фахових виданнях і виданнях, введених до реєстру міжнародних наукометричних інформаційних баз даних, з особистим внеском автора 12,37 д.а., 3 публікації в інших виданнях з особистим внеском автора 4,96 д.а., 28 публікацій апробаційного характеру обсягом 6,85 д.а. особистого внеску автора.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 505 сторінок, з яких 394 сторінки основного тексту. Дисертація містить 38 таблиць, 56 рисунків і 424 позиції в списку використаних джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, розкрито його зв'язок з науковими програмами, темами, сформульовано мету та завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, наукову новизну та одержані результати, висвітлено їх апробацію й практичне використання.

У **першому розділі** *«Теоретичні засади формування та реалізації конкурентних стратегій на різних рівнях ієрархії управління»* окреслені сутнісні характеристики конкурентоспроможності та конкурентних стратегій у контексті еволюції їхньої ролі на різних етапах глобалізації і залежно від їх місця в системі економічної безпеки держави; удосконалено методичні підходи М. Портера та моделі Хекшера-Оліна-Самуельсона до визначення конкурентних переваг; проаналізовано теоретичні положення формування стратегій конкурентоспроможності економічних агентів у глобальному середовищі; узагальнено теоретико-методичні підходи до реалізації конкурентних стратегій на макрорівні.

В умовах глобальної нестабільності та формування нових викликів, загроз і небезпек національним економікам та світовому господарству загалом (економічних і військових конфліктів, гібридних загроз, інформаційної асиметрії, поширення пандемії COVID-19 тощо), уряди держав здійснюють докорінний перегляд доктринальних та програмних документів з гарантування безпеки громадян, суб'єктів господарювання, державних інституцій на різних рівнях ієрархії управління. З огляду на зазначене, особливої актуальності набуває необхідність формування конкурентних стратегій не лише стосовно суто економічних аспектів, але й у царині безпекознавства, особливо з огляду на безпеку розвитку РСЕ як системоутворюючого суб'єктно-об'єктного елемента національної економіки будь-якої держави. Зауважимо, що конкурентні стратегії як економічне поняття в науковій літературі найчастіше розглядаються на мікрорівні, де чіткіше видно конкурентні переваги, слабкі й сильні сторони функціонування суб'єкта господарювання і є доступнішими індикатори зміцнення конкурентних позицій і рівня їх економічної безпеки. Проте розглядаючи макрорівень, важливо окреслити площину оперування категоріями для адекватного застосування компаративного аналізу у визначеній царині. З цією метою в дисертації було проведено дослідження підходів до трактування категорії «конкурентна стратегія» вітчизняними й іноземними науковцями та запропоновано такі класифікаційні ознаки, як: (1) отримання конкурентної переваги; (2) досягнення конкурентної позиції; (3) утримання відповідного рівня конкурентоспроможності. Таке групування дає можливість впорядкувати та

розвинути категорійний апарат економічної науки з урахуванням сучасних трендів та умов розвитку РСЕ.

Для виявлення відмінностей у формуванні стратегій конкурентоспроможності різними агентами на глобальному рівні було проаналізовано теоретичні положення класичних і сучасних економічних теорій, зокрема монетаризму, структуралізму та економіки пропозиції, що дало змогу виявити спільні риси моделей економічного розвитку в побудові конкурентних стратегій. Порівняння теорій міжнародної торгівлі (Хекшера-Оліна-Самуельсона), технологічного розриву М. Познера, конкурентних переваг М. Портера, життєвого циклу Р. Вернона в контексті їхньої адаптації до макrorівня дало змогу виявити чинники впливу на конкурентоспроможність національної економіки та виокремити ключові передумови й характеристики переходу країн на різні стадії конкурентних позицій і посилення їхньої конкурентоспроможності. Як відомо, загальні припущення класичних теорій стосувалися спрощених тверджень, що: (1) існують дві країни, два товари й два фактори виробництва; (2) пропозиція факторів всередині кожної країни фіксована, їхнє переміщення можливе лише на внутрішньому ринку, а не між країнами (за умови режиму автаркії); (3) технології кожної країни забезпечують незмінний ефект масштабу; (4) відмінність між країнами полягає лише в забезпеченості факторами виробництва, а припущенням теорії Хекшера-Оліна-Самуельсона є й те, що порівнювані країни за розмірами є ідентичними і одна з країн (В) є відносно капіталомісткішою, а інша (А) – відносно трудомісткішою (рівняння 1).

$$(K/L)_B > (K/L)_A; (K/L)_{G_2} > (K/L)_{G_1} \quad (1)$$

де K – капітал, L – праця; товар G_2 – відносно капіталомісткий; товар G_1 – відносно трудомісткий.

Зважаючи на інтенсивний розвиток технологій, припускаємо, що описана вище класична теорія не відповідає сучасним умовам функціонування глобальної економіки. Тому пропонуємо розширити аналізовану теоретичну конструкцію параметрами технологічного розвитку (*tech*) і рівнем економічної безпеки аналізованих галузей s_i (у нашому випадку – структурного співвідношення компонент РСЕ). Якщо взяти до уваги, що в сучасному світі технології РСЕ у відкритих економіках розвиваються відповідно до принципів функціонування Індустрії 4.0, про яку детальніше йтиметься нижче, компоненти класичного рівняння Хекшера-Оліна-Самуельсона набудуть такого вигляду (рівняння 2):

$$C_1 = A \left(\sum_{j=1}^m \alpha_j w_k^\beta tech_j s_j \right)^{\frac{1}{\beta}}, C_2 = B \left(\sum_{i=1}^n \theta_i w_l^\delta tech_i s_i \right)^{\frac{1}{\delta}} \quad (2)$$

де C_1, C_2 – галузі РСЕ; A і $B > 0$ – функціональні параметри галузі; $\alpha_j, \theta_i > 0$; $\beta, \delta < 1$; w_k^β, w_l^δ – параметри капіталомісткої та трудомісткої галузей відповідно; t_j, t_i – рівень розвитку технологій, які застосовуються у відповідній галузі; s_j, s_i – рівень економічної безпеки відповідної галузі.

Розрахунки властивих мультиплікаторів ($\frac{ds}{dt} > 1$; $\frac{ds}{dw} \rightarrow 0$) підтверджують гіпотезу про те, що рівень безпеки РСЕ в глобальних умовах значно більшою мірою залежить від рівня розвитку технологій у країні, ніж від цінових співвідношень факторів виробництва та інших чинників. На основі аналізу й інших сучасних теорій домінуючими чинниками для забезпечення відповідного рівня конкурентоспроможності та безпеки розвитку РСЕ було виявлено: (а) технологічний розвиток; (б) інвестиції в науку та наукомістке виробництво; (в) знання

та інформація; (г) розвиток КІ. У цьому контексті, трендом сучасного економічного розвитку в глобалізованому середовищі є доповнення традиційних конкурентних переваг у вигляді факторів виробництва такими потужними чинниками конкуренції, як інформаційні технології та поліпредметні знання. Стадія постіндустріального, інформаційного етапу розвитку, що відповідає 3-ій стадії конкуренції на рис. 1, характеризується продукуванням наукомістких товарів та інтелектуальних послуг.

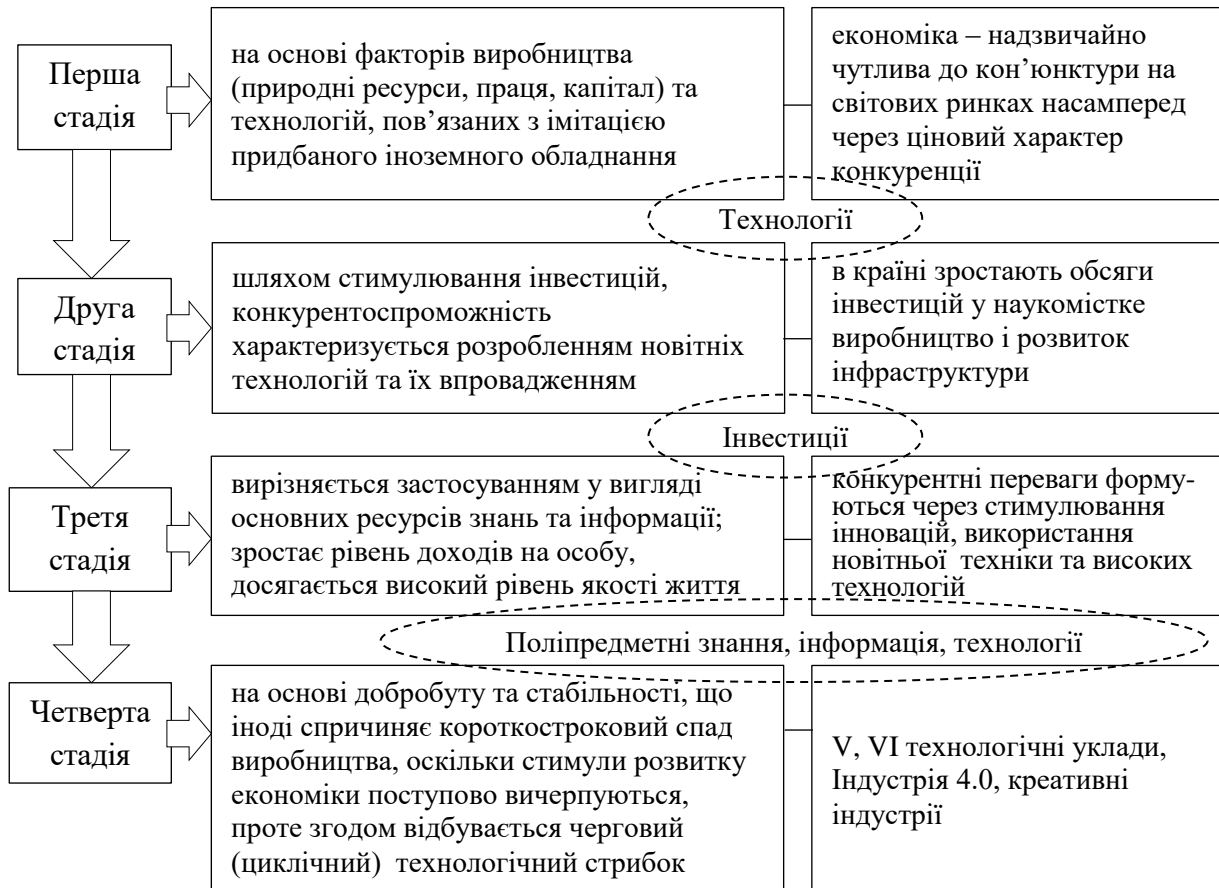

Рис. 1. Стадії конкуренції національної економіки на основі інноваційних конкурентних переваг. Розробка авторки

Стрімкий розвиток інформаційної економіки сформував нову тенденцію – підвищення вартості висококваліфікованої робочої сили і зниження – технічних засобів. Таким чином, конкурентоспроможність РСЕ передбачає пріоритетність розвитку наукомісткої та інноваційної компонент виробництва для забезпечення високої якості продукції та її конкурентних переваг і відповідного рівня економічної безпеки в глобальному середовищі, що відповідає сучасним потребам і неодмінно передбачає стимулювання функціонування креативних індустрій як базису продукування інновацій.

Як зазначено вище, на сучасному етапі формування нового світового порядку, у тому числі й в економічних відносинах, невід'ємною частиною підвищення рівня конкурентних переваг та безпеки розвитку РСЕ є посилення дії такого фактора, як креативність і творча праця, що знайшли відображення в удосконаленому нами «ромбі» конкурентних переваг М. Портера, на основі доповнення граней ромба науково-інформаційним потенціалом (наукові, технічні, ринкові знання, освітня та

соціокультурна інфраструктура); чинниками розвитку креативних індустрій (через запровадження поняття КІ в законодавче поле (сторона ромба (переваги) – урядові законодавчі ініціативи), інвестиції в розвиток високих технологій та креативного потенціалу (сторона – фінансова державна підтримка), формування кластерів як невід’ємного елемента успішної діяльності в КІ (сторона – розвиток суміжних галузей), експансія на світові ринки з продукцією КІ (сторона – стан попиту та стратегія). Таким чином, саме акцент на важливості креативної компоненти висококваліфікованих трудових ресурсів (що не є тотожно лише з мистецькою творчістю) є передумовою ефективності запропонованої нами удосконаленої моделі конкурентних переваг.

Вище згадані пріоритети насамперед передбачають формування соціально-економічного базису, зокрема й безпеки розвитку РСЕ з урахуванням етапів промислової революції, переходів до нових технологічних укладів і відповідності стратегій позиціям запропонованої в 2013 р. А. Меркель політики Індустрії 4.0, яка трактується нами як «розумне виробництво» майбутнього, що базується на дев’яти досягненнях технічного прогресу: масштабні бази даних та їх аналіз, автономна робототехніка, моделювання з використанням штучного інтелекту, горизонтальна та вертикальна внутрішня і зовнішня системна інтеграція, промисловий інтернет речей, адитивне виробництво, віртуальна (доповнена) реальність, кібербезпека, інформаційномісткі виробничі галузі.

Другий розділ «Методологічні положення конкурентоспроможності реального сектору економіки» присвячено дослідженню методів стратегічного планування розбудови й реалізації політики розвитку РСЕ, принципів розробки та здійснення промислової політики держави; методологічним підходам до визначення ефективності функціонування РСЕ; креативним індустріям в системі забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

З метою розробки ефективних стратегій регулювання безпеки розвитку РСЕ необхідне чітко визначення його основних характеристик і компонент. З цією метою у роботі подано аналіз підходів до окреслення термінологічного апарату, зокрема, до трактування власне поняття «реальний сектор економіки», що у різних економічних системах розглядається по-різному: в пострадянських країнах – це «реальний сектор економіки», у західних – реальна економіка (*англ. – real economy*), реальний сектор (*англ. – real sector*), реальний виробничий сектор (*англ. – real production sector*). Узагальнюючи термінологічні пошуки українських і закордонних науковців, запропоновано групування визначень за класифікаційними ознаками: (1) суб’єктного сприйняття (зводиться до опису суб’єктів РСЕ); (2) компонентної структури (системні характеристики, окремі складники РСЕ); (3) процесного сприйняття (опис трансакцій, інших операцій розвитку РСЕ). На основі опрацьованих термінологічних підходів запропоновано авторське трактування РСЕ як сектору економіки, що складається з сукупності галузей, у межах яких створюється ВВП шляхом виробництва товарів і надання нефінансових послуг. При цьому, досліджувані нами КІ перебувають на перетині й у площині одночасно виробничих і невиробничих послуг та сфери матеріального виробництва.

Загалом пропонована нами для емпіричного тестування в аналітичних розділах теоретична векторна авторегресійна модель безпеки розвитку РСЕ

передбачає наступні елементи (рівняння 3). Із формалізованої конструкції робимо висновок, що індекс безпеки розвитку РСЕ безпосередньо залежить від ефективності функціонування КІ та інших важливих компонент, наведених у рівнянні.

$$\begin{cases} creativity_i = \alpha + \beta_1 art.creat.it + \beta_2 scien.creat.it + \beta_3 econ.creat.it + \beta_4 X_{it} + \varepsilon_{it}; \\ RESDI_j = \omega + \gamma_1 creativity_{jt} + \gamma_2 mater.ind._{jt} + \gamma_3 trade_{jt} + \gamma_4 nonmat.serv._{jt} + \\ \gamma_5 nonfin.enterp._{jt} + \gamma_6 househ._{jt} + \gamma_7 stateauth._{jt} + \gamma_8 cult._{jt} + \gamma_9 educ._{jt} + \gamma_{10} scien._{jt} + \theta_{jt} \end{cases} \quad (3)$$

де *creativity* – індекс розвитку креативних індустрій; *art.creat.* – індекс мистецької креативності; *scien.creat.* – індекс наукової креативності; *econ.creat.* – індекс економічної креативності; *RESDI* – індекс безпеки розвитку РСЕ; *mater.ind.* – індекс галузей матеріального виробництва; *trade* – індекс сфери торгівлі; *onmat.serv.* – індекс сфери нематеріальних послуг; *nonfin.enterp.* – індекс нефінансових підприємств; *househ.* – індекс домашніх господарств; *stateauth.* – індекс сектору органів державного управління в частині надання нефінансових послуг; *cult.* – індекс сфери культури; *educ.* – індекс сфери освіти; *scien.* – індекс сфери науки; $\alpha, \beta, \varepsilon, \theta$ – коефіцієнти та параметри регресії; i, j, t – часові характеристики регресійної моделі.

Очевидно, що, як зазначалося вище, XXI ст. невід’ємно пов’язане з інформаційними технологіями, що захоплюють все більшу частку глобального ринку. Своєю чергою, ринок інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) містить виробництво продуктів і послуг у галузях промислового виробництва, приладобудування, телекомунікацій, електронної комерції, Інтернет-послуг, інтелектуальної власності, мас-медіа, реклами, гуманітарної сфери, державного й корпоративного управління, програмного забезпечення тощо.

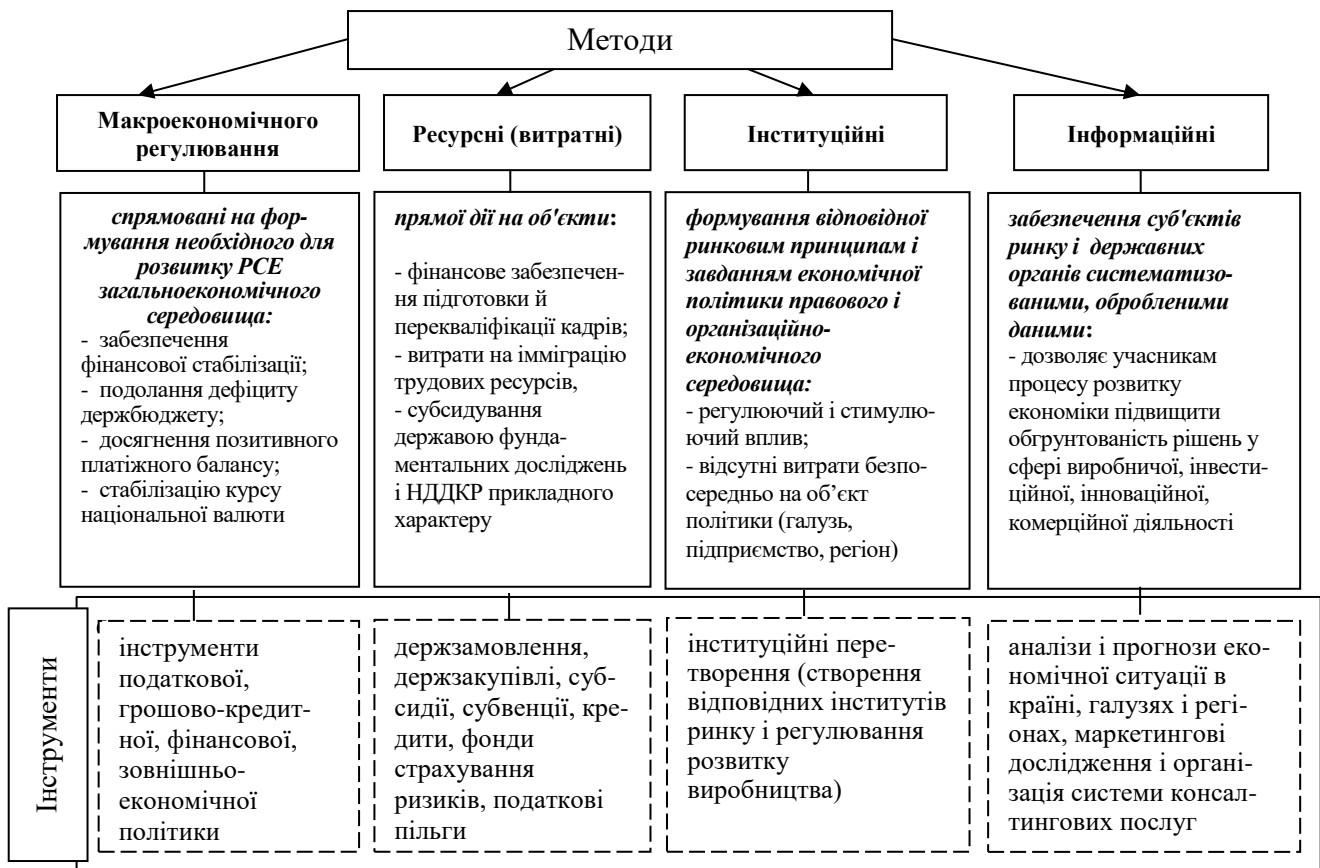

Рис. 2. Методи стратегічного планування розвитку та реалізації політики регулювання безпеки розвитку реального сектору економіки. Розроблено авторкою

Вважаємо обґрунтованими підходи науковців, які стверджують, що в сучасних умовах електронні інформаційні продукти і послуги є вагомою та невід’ємною часткою РСЕ. Таким чином, до ринку інформаційно-комунікаційних технологій

(ІКТ) включають сегменти: (1) ділової інформації; (2) інформації для спеціалістів; (3) масової споживчої інформації і побутових послуг. Наведене вище уможливило аналіз напрямів трансформації економіки з погляду стратегічного планування. У цьому контексті методи реалізації стратегії розвитку РСЕ окреслені за аналогією з методологією реформування промислової політики як: (а) макроекономічного регулювання (спрямовані на формування загальноекономічного середовища); (б) ресурсні (прямої дії, фінансове забезпечення); (в) інституційні (поєднують інституції і нормативно-правову базу); (г) інформаційні (забезпечення суб'єктів господарювання систематизованими, опрацьованими даними для підвищення обґрунтованості прийняття рішень) (рис. 2).

З огляду на те, що продукція вітчизняних промислових підприємств лише частково здатна конкурувати на глобальному ринку (переважно за екстенсивними параметрами, при цьому не відповідаючи найновішим технологічним стандартам), виникає необхідність ґрунтовного перегляду й удосконалення політики розвитку та гарантування безпеки РСЕ України на базі V і VI технологічних укладів, поширення інноваційних технологій і процесів. У цьому контексті важливим завданням є стимулювання діяльності креативних індустрій як передумови продуктивних трансформацій незалежно від стадії розвитку національної економіки. Основні відмінності між підприємствами КІ та інших виробничих сфер стосуються трьох основних вимірів: (1) характеристики засновника (керівника); (2) чинників і передумов заснування бізнесу; (3) джерел фінансування (рис. 3).

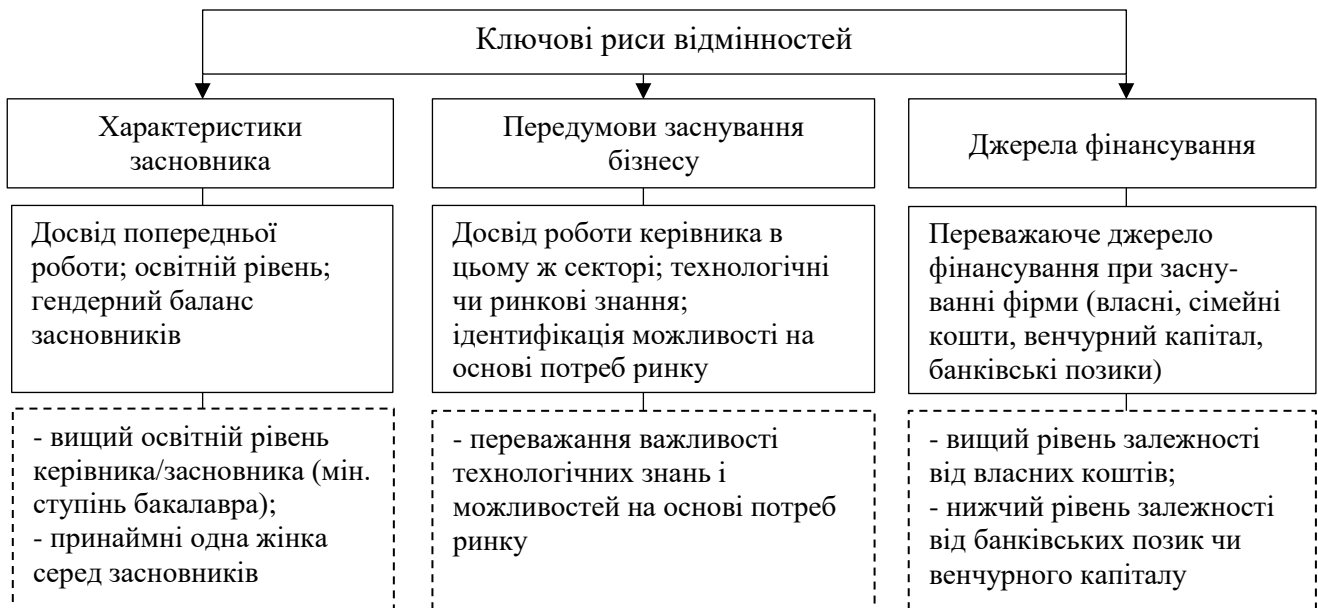

Рис. 3. Відмінності підприємств креативних індустрій від інших, виробничого типу, що оперують в реальному секторі економіки. Розробка авторки

Очевидно, що конкурентний розвиток економіки держави в ХХІ ст. вимагає швидкої реакції на глобальні зміни, а світовий ринок диктує вимоги інноваційного, нестандартного підходу до ведення підприємницької діяльності та управління економікою, в тому числі й через інтеграцію різних секторів економіки (суспільно-політичних і соціально-культурних сфер життєдіяльності), а найновішими тенденціями сучасного європейського і глобального ринку загалом є розвиток КІ, на які варто звернути особливу увагу й в Україні.

Узагальнюючи теоретичні положення характеристики підходів і процесу формування конкурентних стратегій та сутності конкурентоспроможності національної економіки з урахуванням аспектів безпеки в окремих секторах, у роботі подане авторське визначення конкурентних стратегій безпеки розвитку РСЕ як комплексної моделі дій і сукупності правил та принципів, якими повинна керуватися держава при прийнятті рішень для досягнення й довгострокової підтримки конкурентоспроможності національної економіки, безпеки життєдіяльності людини та переходу до якісно вищого стану РСЕ держави, коли дія зовнішніх і внутрішніх чинників не призводить до негативних для даної системи процесів, відповідно до наявних на визначеному етапі потреб і знань.

У третьому розділі «Системні характеристики конкурентних стратегій безпеки розвитку реального сектору економіки в глобальному середовищі» висвітлено пріоритети безпеки розвитку провідних країн світу в контексті підвищення ефективності функціонування та безпеки РСЕ; визначено місце РСЕ в системі економічної безпеки держави на основі неоінституційної теорії і окреслено взаємозв'язок між конкурентоспроможністю національної економіки, безпекою розвитку РСЕ та рівнем розвитку креативних індустрій.

Глобальні трансформації останніх десятиліть викликали докорінну зміну уявлень про безпеку та призвели до радикального переосмислення місця безпеки в ієрархії потреб людини. Сьогодні гостроактуальною є проблема формування оновленої системи безпеки й пошуку шляхів безпекотворення відповідно до розвитку нового наукового напрямку, предметом якого є безпека. Різні напрями безпекознавства як науки (соціально-правовий, науково-технічний, психологічний) творять єдину систему і взаємодоповнюють один одного, формуючи синергетичний ефект. У цьому контексті вагому роль відіграє безпека розвитку РСЕ, зважаючи на системоутворюючу роль цього сегмента у забезпеченні безпеки соціально-економічного розвитку та конкурентоспроможності держави загалом.

На основі вивчення стратегій конкурентоспроможності та економічної безпеки провідних країн світу, зокрема США («Інноваційна стратегія» 2015 р., «Економічна стратегія» 2018 р., «Стратегічні вказівки щодо національної безпеки» 2021 р.), Японії (Урядова програма економічного розвитку «Абеноміка» 2012 р.), Німеччини («Стратегія Федерального уряду зі штучного інтелекту» 2018 р., «Промислова стратегія 2030 – стратегічні вказівки для німецької та європейської промислової політики» 2019 р.) та КНР (стратегічний план «Зроблено в Китаї - 2025»; мегапроект – Ініціатива «Один пояс – один шлях» 2013 р.) здійснено узагальнення пріоритетів стратегічного розвитку, серед яких ключовими виділено: телекомунікаційні технології, штучний інтелект, інноваційний розвиток і підтримка наукомістких галузей виробництва, КІ, підвищення якості людського потенціалу, захист довкілля, зміцнення національної безпеки загалом.

З огляду на означене, доцільно навести позитивний досвід вдосконалення інституційного базису зі сторони Єврокомісії, керівництво якої у 2019 р. окреслило основні напрями розвитку ЄС, надавши питанню безпеки пріоритетне місце, зокрема, знайшли відображення такі необхідні структурні характеристики розвитку Європи, як: безпечна; конкурентна; справедлива; стабільна; впливова. Тут особлива увага приділяється формуванню конкурентної стратегії РСЕ шляхом модернізації всіх напрямів діяльності, впровадження досліджень та інновацій в таких сферах, як екологія, економіка, соціальна сфера, культура, що передбачає розвиток цифрової

економіки та штучного інтелекту. У цьому контексті запровадження принципів політики Індустрії 4.0 та стимулювання КІ стає запорукою реалізації ефективних конкурентних стратегій безпеки розвитку РСЕ (рис. 4).

Рис. 4. Сутнісні характеристики політики Індустрії 4.0 як елемента конкурентоспроможності секторів національної економіки. Розробка авторки

Показовим у контексті запровадження конкурентної стратегії безпеки розвитку національної економіки є досвід КНР, яка чітко та послідовно завойовує світові ринки, поширюючи вплив і конкуруючи з основними глобальними гравцями. Ключовими проектами запровадження згаданої конкурентної стратегії є: (1) створення 40-а інноваційних виробничих центрів в країні до 2025 р.; «розумних» виробничих потужностей у ключових секторах економіки; (2) підвищення якості продукції шляхом створення спеціалізованих структур для збільшення частки основних компонентів і матеріалів місцевого виробництва у стратегічних галузях – до 70%; (3) створення «зелених» виробництв через скорочення споживання електроенергії й інших ресурсів, шкідливих викидів на 30%; (4) виробництво високотехнологічного обладнання шляхом об'єднання потенціалу науково-дослідних інститутів і промислового виробництва та через зниження залежності від іноземних технологій і обладнання; (5) розвиток мережі креативних хабів для формування інфраструктури розвитку інноваційної діяльності. Ключовими принципами стратегії визначено: (а) інноваційність у виробництві; (б) вдосконалення якості; (в) технології, дружні до довкілля; (г) оптимізація інфраструктури виробництва; (д) розвиток і підтримка талантів. Розглядаючи готовність України до технологічних та інноваційних перетворень, проаналізовано стратегії міжнародних інституцій, у тому числі тих, до яких належить чи прагне приєднатися наша держава (зокрема ЄС, Рада Європи, СБ, МВФ).

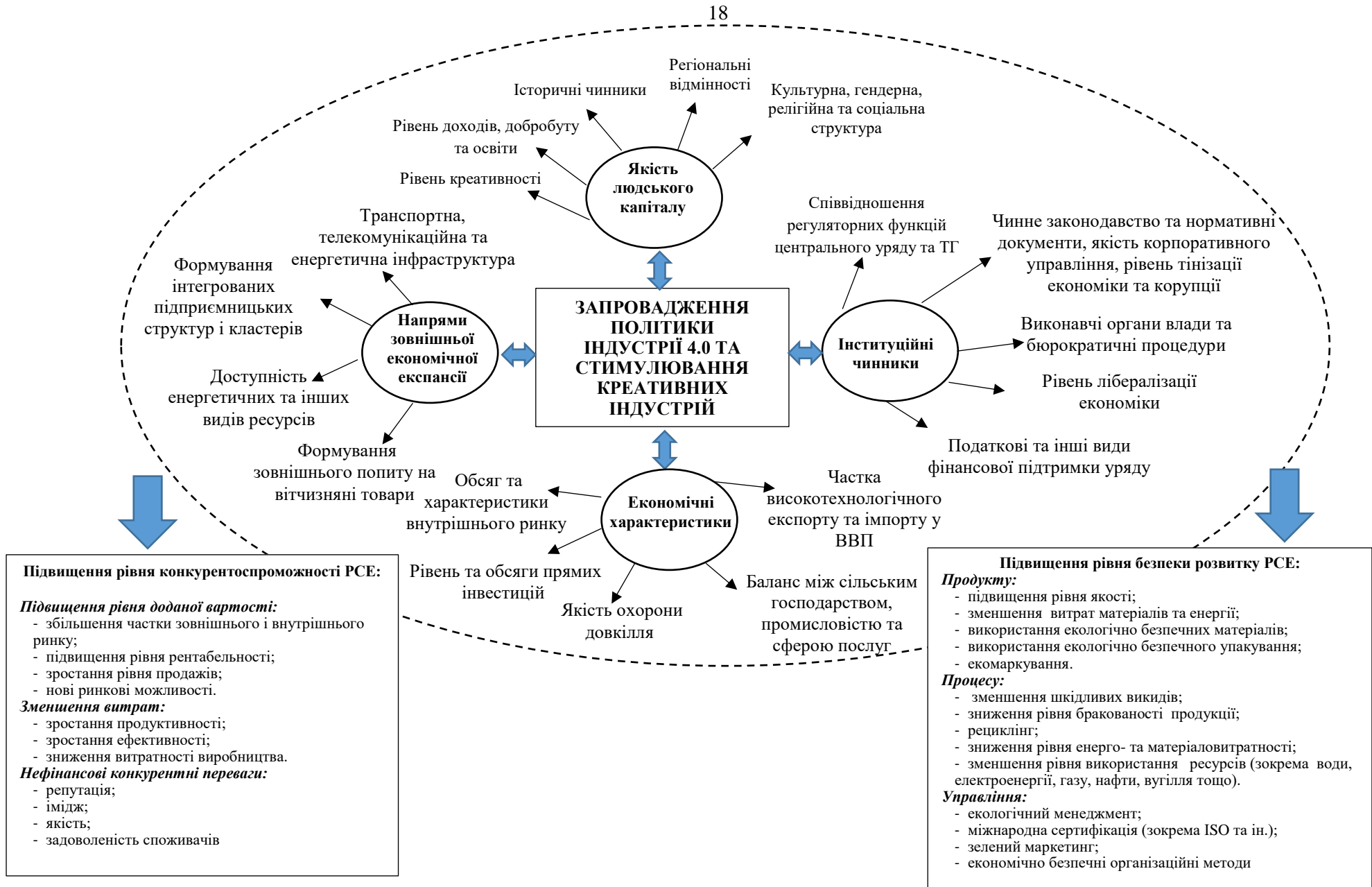

Рис. 5. Підвищення рівня конкурентоспроможності та зміцнення безпеки розвитку РСЕ через запровадження політики Індустрії 4.0 та стимулювання креативних індустрій на базі неінституційної теорії. Розробка авторки

Результати компаративного аналізу дають підстави для висновку, що ключовими індикаторами ефективності та безпеки розвитку РСЕ є: (1) розвиток економічного потенціалу; (2) підвищення зайнятості населення до 75%; (3) інвестування в НДДКР на рівні не нижче, ніж 3% ВВП; (4) захист права власності; (5) посилення кібербезпеки та протидія гібридним загрозам і дезінформації; (6) інвестування в КІ (рис. 5). Розуміючи сприйняття світом Індустрії 4.0 як поєднання трьох головних характеристик: повної вертикальної та горизонтальної інтеграції підприємств, виробництва щораз «розумніших» товарів і послуг та переходу на нові бізнес-моделі, Україні необхідно формувати власну стратегію приєднання до цієї новітньої економічно-виробничої трансформаційної хвилі, враховуючи усі перешкоди, небезпеки і загрози, що може нести цифровізація виробництва, та формуючи максимально безпечний перехід до впровадження новітнього способу організації і контролю протягом повного життєвого циклу ланцюга вартості продукції з урахуванням кращого досвіду і практик провідних країн світу.

Таким чином, запровадження принципів Індустрії 4.0 в національну економіку стає базисом посилення конкурентоспроможності та підвищення рівня безпеки розвитку РСЕ на основі новітніх технологічних укладів (V та VI) і специфічної екосистеми промислових інновацій і співробітництва, ключовими перевагами якої є зростання: (1) продуктивності; (2) якості виготовлених товарів (послуг) та системи менеджменту; (3) гнучкості; (4) швидкості виробництва, розвиваючи безпеку, умови праці, навчання, захист довкілля та інноваційну спроможність. Для визначення взаємозв'язку між рівнем конкурентоспроможності національної економіки, ступенем безпеки розвитку РСЕ та ефективністю функціонування КІ було використано пакет *Mathlab* та інструментарій нечіткої логіки (англ. – *fuzzy logic*). На основі здійсненого аналізу можна зробити висновок, що стимулювання КІ, безумовно є найістотнішим чинником стимулювання та фактором безпеки розвитку РСЕ, який, своєю чергою, істотно посилює конкурентоспроможність національної економіки, а, відтак, й економічної безпеки держави загалом (рис. 6).

$$\text{Конкурентоспроможність національної економіки} = -3421,32 + 85,59 * x + 251,31 * y + 3,86 * x * x - 16,60 * x * y + 0,20 * y * y$$

$$\text{Індекс креативності} = -3,38 + 1,45 * x + 0,01 * y - 0,02 * x * x - 1,65E-5 * x * y - 1,16E-8 * y * y$$

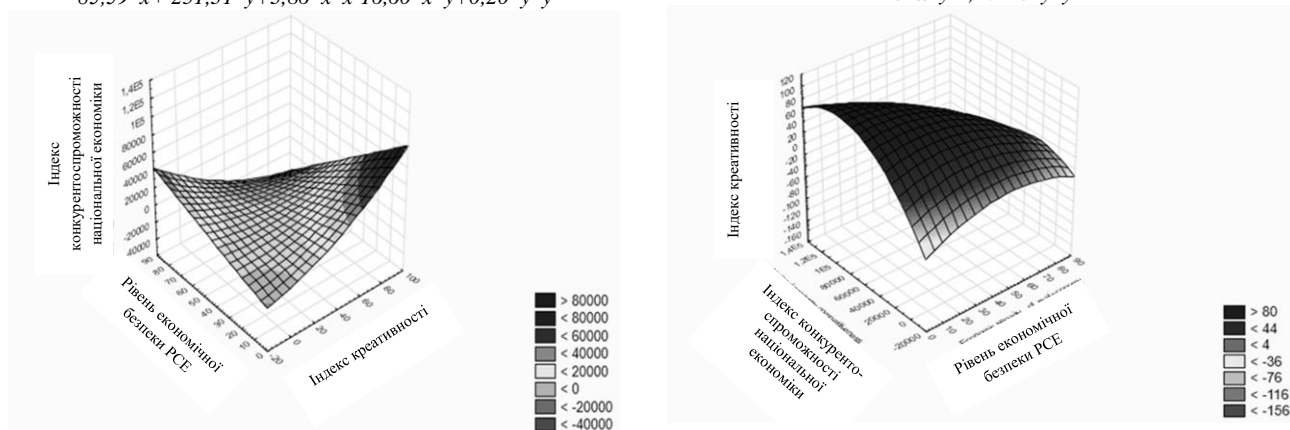

Рис. 6. Взаємозв'язок між конкурентоспроможністю національної економіки, безпекою розвитку РСЕ та рівнем розвитку креативних індустрій, 49 країн світу, 2019 р. (інструментарій нечіткого моделювання).

Розраховано за даними МВФ, СБ, UNESCO

Таким чином, результати емпіричних оцінок і згаданий вище продуктивний досвід окремих країн, який характеризується позитивними результатами навіть під

час поширення негативних наслідків пандемії COVID-19, доцільно взяти на озброєння й вітчизняним органам державного управління при плануванні безпеки РСЕ.

У четвертому розділі «*Ефективність імплементації конкурентних стратегій безпеки розвитку реального сектору економіки у світовій практиці*» здійснено компаративний аналіз ефективності інституційного базису безпеки розвитку реального сектору у розвинених економіках із застосуванням сучасних методів економетричного аналізу; окреслено тенденції розвитку РСЕ України в умовах глобалізації.

Для розробки рекомендацій чи вибору вектору наслідування та адаптації у процесі розробки стратегії конкурентоспроможності було здійснено кластерний аналіз з використанням групи показників соціально-економічного розвитку та якості життя, множини індикаторів безпеки розвитку РСЕ, показників, що відображають ефективність стратегії конкурентоспроможності (частка високотехнологічного експорту, впровадження інновацій, наукові дослідження та їх фінансування, кількість науковців на одну особу, обсяги прямих іноземних інвестицій у відношенні до ВВП та ін.) було сформовано 7 кластерів. До кластера країн-лідерів потрапили Німеччина, Нідерланди, Японія, Пд. Корея, Ізраїль, Швейцарія (характеризуються високими показниками соціально-економічного розвитку та якості життя, ефективними стратегіями конкурентоспроможності та безпеки розвитку РСЕ, а також оптимістичними прогнозами в довгостроковій перспективі. Україна відповідно до результатів застосовуваного методу потрапила до кластера спільно з Узбекистаном, Киргизстаном, Туркменістаном (характеризуються низьким рівнем соціально-економічного розвитку та низькою ефективністю стратегії конкурентоспроможності й безпеки розвитку РСЕ).

З аналогічною метою також було використано інструментарій методу огортаючих даних (англ. – *Data envelopment analysis, DEA*) із застосуванням програмного забезпечення *OnFront* – модель орієнтована на «вихід». Як свідчать результати дослідження, найбільш ефективні підходи у зміцненні безпеки РСЕ у 2020 р. застосовували Словаччина, КНР, Франція, Словенія та Японія, коефіцієнт ефективності яких становить одиницю. Серед країн, у яких коефіцієнт ефективності становить відносно найгірші показники, знаходяться Киргизстан (30,6), Таджикистан (14,55), Португалія (11,34), РФ (8,09), Молдова (7,32), Узбекистан (7,3), Туркменістан (7,28), Греція (6,69) та Україна (6,09), у яких спостерігається істотний потенціал до підвищення показників ефективності стратегій розвитку РСЕ.

У роботі застосовано також методу оцінки коефіцієнта ефективності Фельдмана, відповідно до якої максимально можлива ефективність досліджуваного показника – 100, мінімальна – 0. У нашому випадку найбільш ефективно свій потенціал для максимізації безпеки розвитку РСЕ серед аналізованих країн (розглядалися розвинені та пострадянські країни) на поч. 2020 р. використовували такі країни, як: КНР (коефіцієнт ефективності становить 97,3), Ізраїль – 94,5, Пд. Корея – 94,2, Японія – 92,4 та Швейцарія – 91,3. Найменш ефективними стратегіями забезпечення безпеки розвитку РСЕ серед аналізованих країн характеризуються Киргизстан – 32,9, Туркменістан – 42,3 та Таджикистан – 45,6. В Україні цей показник також екстремально низький (59,3) порівняно з іншими європейськими й навіть пострадянськими країнами.

Як бачимо, результати застосування різноманітних методик переважно узгоджуються між собою, особливо в частині приналежності України до переліку держав з надзвичайно низькими показниками ефективності реалізації конкурентних стратегій безпеки розвитку РСЕ.

Для детальнішого окреслення визначення взаємозв'язку між показниками соціально-економічного потенціалу та безпекою розвитку РСЕ в глобальному вимірі у роботі використано метод багатофакторного регресійного аналізу (крос-секшн регресія з використанням прологарифмованих даних за період 2000-2020 рр. для 49 країн (розвинених та пострадянських). Результати аналізу є прийнятними за показниками статистичної значущості, а саме – коефіцієнт кореляції, скоригований коефіцієнт детермінації, f-критерій Фішера, t-критерій Ст'юдента, показник статистичної похибки, коефіцієнт Дарбіна–Уотсона тощо (табл. 1).

Таблиця 1

Взаємозв'язок між показниками соціально-економічного розвитку та безпекою розвитку реального сектору економіки (балансова крос-секшн регресія), 2000-2020 р.

N=392	Залежна змінна Y: R= 0,94; R ² = 0,88; Скоригований R ² = 0,86; F(5,19)=29,928 p=0,03; DW=2,68					
	b*	Ст. відхилення b*	b	Ст. відхилення b	t (19)	p
Вільний член			2,809742	0,540425	5,19913	0,000051
x1	0,268852	0,229413	0,122472	0,036544	3,35138	0,003353
x2	0,724030	0,151149	0,034243	0,015973	2,14378	0,045203
x3	0,699001	0,131058	0,77626	0,203877	3,80748	0,000963
x4	0,528684	0,085655	0,113341	0,075442	1,50236	0,149443
x5	0,656558	0,114823	0,345266	0,111187	3,10528	0,005826
x6	0,447971	0,188709	0,154642	0,065143	2,37387	0,028299
x7	-0,76891	0,131058	-0,35116	0,094077	-3,73268	0,001155
x8	0,717054	0,365023	0,262474	0,117262	2,23836	0,036160

де Y – коефіцієнт безпеки розвитку РСЕ; x1 – індекс промислового виробництва; x2 – частка 5-го та 6-го технологічного укладів у ВВП, %; x3 – кількість патентних заявок резидентами, шт.; x4 – витрати уряду на здобуття вищої освіти у відношенні до ВВП, %; x5 – витрати на дослідження та розробки у відношенні до ВВП, %; x6 – частка експорту високотехнологічних товарів у відношенні до ВВП, %; x7 – індекс сприйняття корупції; CPI (за *Transparency International*); x8 – показник легкості ведення бізнесу (за *Doing Business*), рейтингова позиція.
Розраховано авторкою за даними: МВФ, СБ, *Українам, Doing Business, Transparency International, Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку, UNESCO*

Як бачимо з результатів аналізу, найістотніший прямо пропорційний вплив здійснюють у міру спадання коефіцієнтів регресії такі показники, як: частка V і VI технологічного укладів у ВВП, % (коефіцієнт регресії становить 0,72); показник легкості ведення бізнесу (за рейтингом *Doing Business*) (0,71); кількість патентних заявок резидентами, шт. (0,69); витрати на дослідження і розробки до ВВП, % (0,65); витрати уряду на здобуття вищої освіти до ВВП, % (0,52); частка експорту високотехнологічних товарів до ВВП, % (0,44); індекс промислового виробництва (0,26). При цьому достатньо прогнозовано було виявлено істотний негативний (обернено пропорційний) вплив індексу сприйняття корупції, CPI (за *Transparency International*) (-0,76). Усе це вказує на необхідність докорінної зміни підходів до формування інституційного базису стратегії безпеки розвитку вітчизняної еконо-

міки та РСЕ. Як видно з результатів дослідження (рис. 7, рівняння 4) з використанням методу нелінійного програмування (що також підтверджує гіпотезу дисертаційної роботи), індекс якості життя істотно залежить від показника безпеки розвитку РСЕ, про що свідчить високий коефіцієнт кореляції між залежною і незалежною змінними (0,84). При цьому, взаємозв'язок має синусоїдальний характер, що вказує на необхідність періодичного поновлення дії факторів-стимуляторів і мінімізації – дестимуляторів, які визначають динаміку досліджуваних показників.

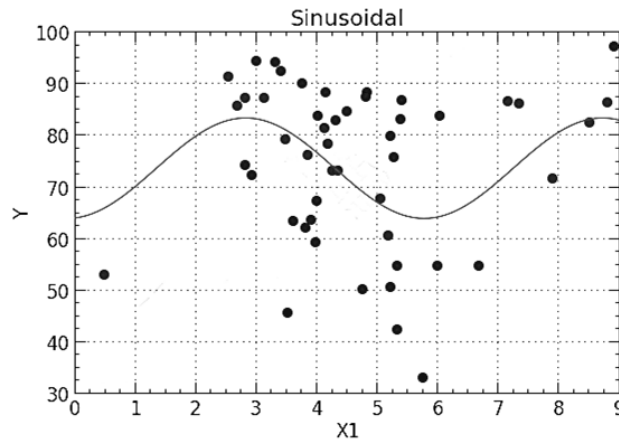

Рис. 7. Модель нелінійного програмування оцінки взаємозв'язку між безпекою розвитку РСЕ (X_1 – незалежна змінна) та індексом якості життя у країнах світу (Y – залежна змінна), 2000-2020 р. Розраховано за даними СБ та власними оцінками авторки

$$Y = 7,3 + 9,8 * \cos(1,064x - 3,0) \quad (4)$$

$$R=0,84$$

де Y – індекс якості життя; x – показник безпеки розвитку реального сектору економіки.

Для визначення основних проблем недостатньої ефективності конкурентної стратегії гарантування безпеки розвитку підприємницького середовища України було проведе пілотне експертне соціологічне опитування серед представників українських компаній, що функціонують у РСЕ, щодо умов започаткування та ведення підприємницької діяльності в Україні (восени 2020 р., охопило 25 МСП) (застосовувалася адаптована до вітчизняних умов методика опитування на зразок дослідження, що проводилося у Німеччині в 2019 р.). Результати опитування вітчизняних суб'єктів господарювання засвідчили, що найбільшою перешкодою на шляху до започаткування власної справи та подальшої продуктивної діяльності підприємці вважають фіскальні важелі (високі податкові ставки та неефективність податкового адміністрування) – 92% респондентів, бюрократичні перешкоди та непрозорість законодавчої та нормативно-розпорядчої бази – по 88%. Для порівняння, за результатами опитування серед німецьких підприємців вказані чинники (крім бюрократичних) посідають відносно другорядне значення. Натомість, найменшу кількість голосів серед представників вітчизняних суб'єктів господарювання набрали такі чинники, як: процедура реєстрації (0,10%), тривалий процес затвердження документів (0,12%), вимога набуття членства у торгово-промисловій палаті (0,12%), що вказує на певні позитивні зміни в інституційному середовищі України. На основі результатів досліджень запропоновані відповідні заходи для підвищення

привабливості підприємницького середовища, серед яких основні стосуються захисту прав інтелектуальної власності, оподаткування, залучення венчурного капіталу та ефективності функціонування банків. Ще однією рекомендацією зі сфери фінансової підтримки бізнесу запропоновано запровадження сприятливого регуляторного режиму для краудфандингу та кредитування реального сектору.

Аналізуючи розвиток сектору КІ в Україні впродовж 2018-2020 рр. зауважимо, що додана вартість базових галузей, які належать до аналізованого сектору, зростає як в абсолютному, так і у відносному вимірі. У порівнянні з 2017 р. додана вартість КІ номінально подвоїлася – з 55,1 млрд грн у 2017 р. до 97 млрд грн у 2020 р. Певний застій 2013-2015 рр. пояснюється кризовим загостренням у зв'язку з початком бойових дій на Сході України та анексією АР Крим, коли пріоритети соціально-економічного розвитку одержали інші вектори. У відсотковому співвідношенні частка креативних індустрій у загальній доданій вартості в Україні зменшувалася з 2,97% в 2013 р. до 2,46% у 2015 р. Станом на 2020 р. частка КІ становила майже 4% (3,86%). Якщо в економіці країни і надалі зберігатимуться тенденції до зростання, то насамперед потребуватимуть зміни такі сфери, як: (1) нормотворча діяльність (необхідно закріпити у законодавчих і нормативно-розпорядчих документах важливу роль креативності в розвитку держави; сформуванню плану сталого розвитку на всіх рівнях управління державою); (2) інфраструктура та фінансування (підтримка розвитку необхідної інфраструктури та креативних хабів); (3) формування нових знань та компетенцій трудових ресурсів (заохочення розвитку креативності та підприємницьких навичок у системі освіти); (4) міжнародні зв'язки та співпраця. Таким чином, розвиток кожного із окреслених напрямів дасть можливість виведення КІ в Україні на якісно вищий рівень.

Попри певні позитивні тенденції у розвитку КІ в Україні, аналізуючи розвиток РСЕ України загалом, зауважимо, що основними проблемами на шляху підвищення ефективності конкурентних стратегій та безпеки розвитку РСЕ є: погіршення інвестиційного клімату; відсутність дієвих стимулів до інноваційної діяльності; посилення залежності економіки від зміни зовнішньоекономічної кон'юнктури; критичний стан основних засобів. Таким чином, варто звернути увагу на методологічні та прикладні підходи країн, які є серед лідерів за досліджуваними показниками, при розробці стратегій безпеки розвитку РСЕ України та, за можливості, адаптувати їх позитивний досвід.

У п'ятому розділі *«Формування конкурентної стратегії безпеки розвитку реального сектору економіки України»* розглянуто принципи та загрози реалізації стратегії національної конкурентоспроможності, запропоновано множини цільових орієнтирів та індикаторів для формування стратегічних програм зі зміцнення національної конкурентоспроможності; обґрунтовано стратегічні пріоритети, розроблено механізми та заходи формування конкурентної стратегії безпеки розвитку РСЕ України.

У контексті предмета дослідження кінцевою метою діяльності законодавчих та виконавчих органів є забезпечення належного рівня якості життя та добробуту населення. Будь-яка стратегія розвитку чи зміцнення конкурентоспроможності повинна орієнтуватися на забезпечення інтересів громадян в публічному та приватному просторі, зокрема й у господарських відносинах. Конкуренція в такому

випадку відбувається в послідовності: за капітал – ринки товарів і послуг – людський капітал. На стадії конкуренції за капітал насамперед потрібно залучати різні види інвестицій: прямі іноземні, внутрішні, державні, – що підтримуватимуть розвиток ринків конкурентної продукції. На цій стадії пріоритетними стають капіталомісткі та інноваційні індустрії (в тому числі КІ) та інфраструктурні сектори. З огляду на це доцільно враховувати показники-стимулятори та дестимулятори безпеки розвитку РСЕ, представлені у функціональному рівнянні 5.

$$RESDI = f \left\{ \begin{array}{l} (MA[PI; U; Ac]); \\ (EQ[PISA; Cr]); \\ (BR[BIS]); \\ (SC[SP; TR]); \\ (SO [IF; CPI]); \\ (BE [DB; GQ;]; \\ (TA [CT; HT]); \\ (ET[HE; Ph]); \\ (BS[CA; BP]); \\ (TT[In]); \\ (RD[AW; RVA]); \\ (Inf[DR; Pass; PassT; Cargo] \\ (FinInf [CV; DV; DI; PI; Infl; ER]) \end{array} \right. \quad (5)$$

де *RESDI* – індекс безпеки розвитку РСЕ; *MA* – ринкова (промислова) агломерація; *PI* – приріст населення; *U* – урбанізація; *Ac* – доступність; *EQ* – якість освіти; *PISA* – індекс PISA; *Cr* – креативний клас; *BR* – бізнес-ризик; *BIS* – індекс захисту бізнесу; *SC* – соціальний капітал; *SP* – соціальний потенціал; *TR* – технологічна готовність; *SO* – відкритість суспільства; *IF* – особиста свобода; *CPI* – рівень сприйняття корупції; *BE* – бізнес-середовище; *DB* – легкість ведення бізнесу; *GQ* – якість управління; *TA* – технологічна спроможність; *CT* – рівень технічної спроможності; *HT* – високі технології; *ET* – освіта та підвищення кваліфікації; *HE* – частка населення з вищою освітою; *Ph* – частка населення з науковим ступенем; *BS* – бізнес-стратегія; *CA* – конкурентна перевага; *BP* – залучення в складні бізнес-процеси; *TT* – трансфер технологій; *In* – інновації; *RD* – регіональний розвиток; *AW* – середня з/п по регіону; *RVA* – регіональна додана вартість; *Inf* – інфраструктура; *DR* – протяжність доріг з твердим покриттям; *Pass* – кількість перевезених пасажирів; *PassT* – пасажирообіг; *Cargo* – вантажообіг; *FinInf* – фінансова інфраструктура; *VC* – обсяг кредитів; *VD* – обсяг депозитів; *DI* – обсяги прямих інвестицій; *PI* – обсяги портфельних інвестицій; *Infl* – рівень інфляції; *ER* – обмінний курс.

Зважаючи на динамічний розвиток КІ у глобальному середовищі, виокремимо напрями їх стимулювання, що є актуальними для умов вітчизняної економіки: (1) економіко-технологічний (розвиток ІКТ здешевлює продукти КІ та полегшує доступ до них, знижує бар'єри входу нових економічних агентів в галузь; (2) розвиток стартапів (проекти у сферах ІКТ), пропагування вітчизняних виробників і відповідної культури споживання; (3) удосконалення культурної політики (державна підтримка українського культурного продукту, діяльність УКФ, внесення КІ в стратегію національного розвитку).

Розробка політики підтримки розвитку РСЕ вимагає залучення інноваційних інструментів, зокрема й державно-приватного інвестування в програми розбудови економічного потенціалу як на мікро-, так і на макрорівні. Проте, щоб не відбулося «перегріву» від надмірного нарощування потенціалу лише в окремій галузі, варто

запроваджувати ефективніший спосіб управління соціально-економічною системою, зокрема мережування із залученням креативних центрів, кластерів чи подібних інституції до співпраці. Це дасть змогу зосереджуватися на зміцненні таких можливостей функціонування КІ, як: (1) самоорганізація; (2) створення мереж (кластерів), інноваційних хабів; (3) самоуправління. При організації навчання в межах такої діяльності варто запроваджувати чіткіші критерії відбору конкурсних проєктів-пропозицій, де, поряд з креативністю, прослідковується зрозумілий та аргументований ефект для суспільства, середовища і економіки. Соціально-економічний ефект співпраці різних сегментів РСЕ (наприклад, ІТ індустрії, креативного сектору та агенцій економічного розвитку) стає передумовою зміцнення його конкурентоспроможності та безпеки розвитку.

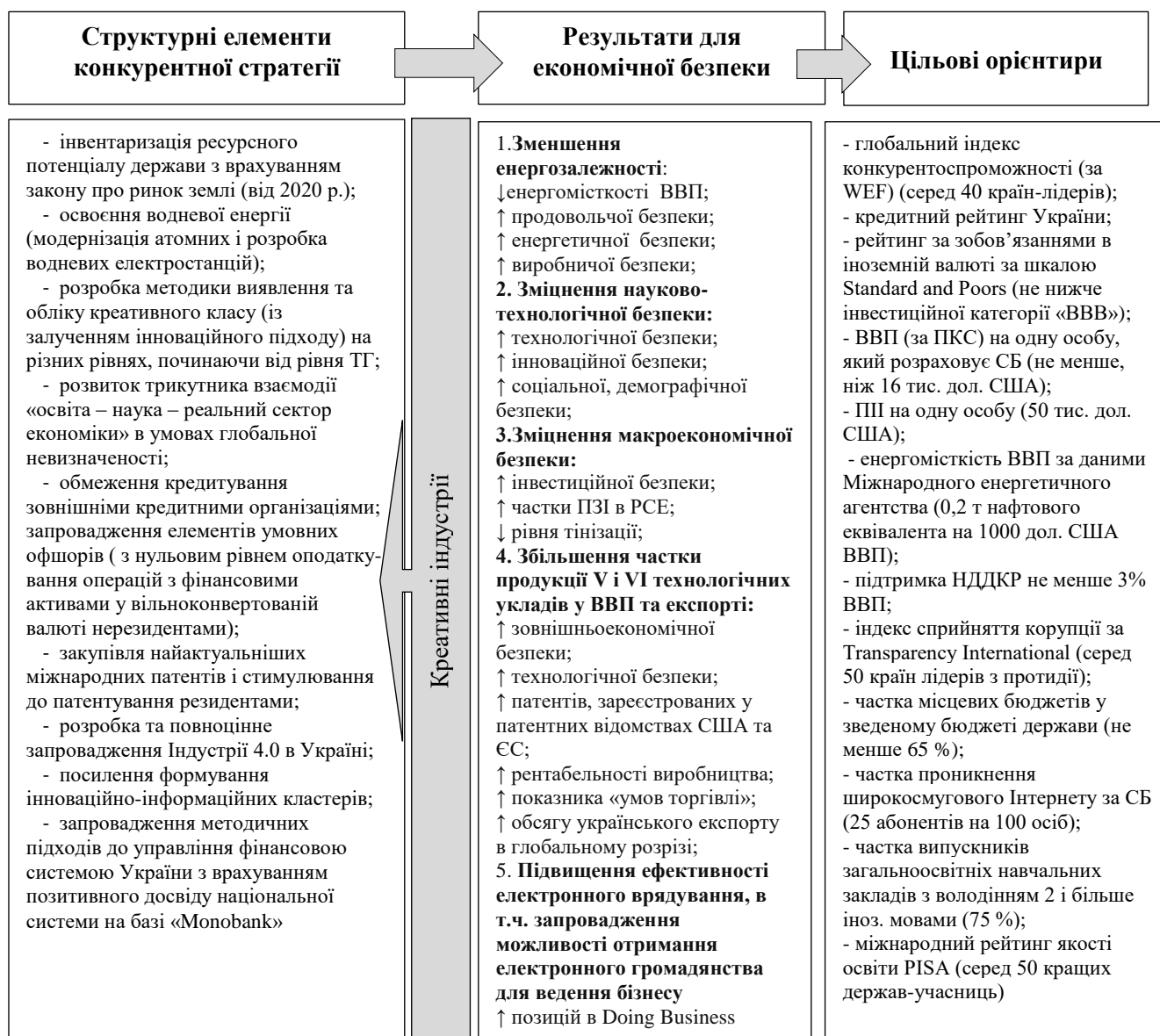

Рис. 8. Концептуальна модель формування конкурентної стратегії безпеки розвитку реального сектору економіки України. Розробка авторки

Опираючись на здійснений аналіз проблем, перешкод, перспектив і можливостей розвитку РСЕ, виокремимо ключові завдання стратегічного планування та реалізації державної політики довгострокового розвитку сектору: стимулювання

конкурентоспроможності українського виробництва, заохочення конкуренції, мотивування продуктивної та інтенсивної праці; посилення позицій вітчизняних виробників на зовнішніх ринках, покращення умов для ефективної співпраці українських та іноземних компаній в наукомістких галузях, приєднання вітчизняних виробників конкурентоспроможної продукції до глобальних виробничо-технологічних ланцюгів; поєднання політики експортоорієнтації та імпортозаміщення; збільшення в експорті частки продукції з високим ступенем обробки і наукомісткості; формування режиму сприяння розвитку сфери виробництва товарів і послуг відповідно до потреб внутрішнього і глобального ринків. Концептуальна модель формування конкурентної стратегії безпеки розвитку РСЕ України, представлена на рис. 8, передбачає поєднання структурних елементів та результатів стратегії у напрямі посилення економічної безпеки РСЕ та досягнення відповідних цільових орієнтирів. Особлива роль у цьому процесі відводиться креативним індустріям, що здатні швидко адаптуватися до сучасних зовнішніх та внутрішніх вимог, загроз і небезпек та є локомотивом створення інновацій і формування конкурентних переваг.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано концептуальне розв'язання наукової проблеми обґрунтування теоретичних засад і методико-прикладних рекомендацій щодо формування конкурентної стратегії безпеки розвитку реального сектору економіки України, які полягають у наступному.

1. В умовах сучасного світового порядку більшість країн переглядають свої економічні стратегії, зокрема й напрями зміцнення конкурентоспроможності на різних рівнях ієрархії управління. Однією з ключових тенденцій розвитку світової економіки останнього десятиліття стала інтенсифікація глобальної конкуренції на більшості ринків і прискорення інноваційної трансформації. Зважаючи на існуючі виклики, уряди країн зосередилися на активному пошуку механізмів підвищення національних конкурентних переваг. Для досягнення таких цілей не вироблено єдиного підходу чи фундаменту, який би початково брався за основу країнами, а далі на ньому б нарощувався каркас з різних методів та заходів: кожна країна реагує на ситуацію відповідно до власного попереднього досвіду, можливостей і усталених моделей, які практикувалися в економічному середовищі раніше. На основі узагальнення теоретичних положень науковців у контексті формування підходів до трактування поняття «реальний сектор економіки» запропоновано групування згаданих підходів за класифікаційними ознаками: (1) суб'єктного сприйняття; (2) структурної побудови; (3) процесного сприйняття. У дисертації також доповнено класифікаційні ознаки РСЕ в частині часового лагу розвитку (етапи розвитку доіндустріального, індустріального та постіндустріального суспільства доповнено інформаційним та постпандемічним етапами) з врахуванням особливостей функціонування креативних індустрій.

2. На основі положення теорій безпекознавства, класичних і сучасних економічних теорій, міжнародної торгівлі, конкурентних переваг, інституціоналізму, глобальної економіки сформульовано визначення конкурентних стратегій безпеки розвитку РСЕ як комплексної моделі дій і сукупності правил і принципів, якими повинна керуватися держава при прийнятті рішень для досягнення й

довгострокової підтримки конкурентоспроможності національної економіки, безпеки життєдіяльності людини та переходу до якісно вищого стану РСЕ держави, коли дія зовнішніх і внутрішніх чинників не призводить до негативних для даної системи процесів, відповідно до наявних у межах певного етапу потреб і знань, що дало можливість розширення методологічного базису аналізу структурних елементів національної економіки та рівня безпеки їх розвитку.

Найбільш уживаними на сучасному етапі базовими моделями формування конкурентних переваг країною є теорії порівняльних конкурентних переваг. У роботі доповнено класичну теорію М. Портера («ромба» конкурентних переваг) врахуванням потреби розвитку КІ як таких, що створюють ці конкурентні переваги через формування попиту на відповідні товари галузі, володіють певними факторними перевагами (якісна й прогресивна інфраструктура, рівень підготовки та кваліфікації трудових ресурсів, а також залученість робочої сили до глобального інформаційного простору). У цьому контексті особливої ваги набуває доведена нами необхідність розвитку інноваційної політики як компоненти зміцнення національної конкурентоспроможності на основі поєднання стадій конкурентоспроможності М. Портера й концепцій «асоційованої економіки», теорій «інноваційного середовища», «узгодженої конкуренції» через формування креативних кластерів як передумови формування конкурентної стратегії безпеки розвитку РСЕ України.

3. На основі теоретичних розвідок та теоретико-методологічних положень моделі Хекшера-Оліна-Самуельсона обґрунтована необхідність розширення згаданої класичної моделі параметрами технологічного розвитку та рівнем економічної безпеки РСЕ, а також врахуванням функціональних параметрів аналізованих галузей, параметрів капітало- і трудомісткості й розрахунком відповідних мультиплікаторів. Це створює підстави для врахування впливу чинників розвитку РСЕ при формуванні зовнішньоекономічної політики. Особлива увага відводиться безпеці розвитку РСЕ в глобальних умовах, яка, як доведено, значно більшою мірою залежить від рівня розвитку технологій у країні та рівня функціонування КІ, ніж від цінних співвідношень факторів виробництва й інших класичних чинників. Трендом сучасного розвитку провідних країн світу в глобалізованому середовищі є доповнення традиційних конкурентних переваг у вигляді векторів виробництва такими потужними чинниками конкуренції, як інформаційні технології та знання. Стадія постіндустріального, інформаційного етапу розвитку характеризується продукуванням наукомістких товарів та інтелектуальних послуг. Стрімкий розвиток інформаційної економіки сформував нову тенденцію – підвищення вартості висококваліфікованої робочої сили та зниження вартості техніки. У контексті конкурентоспроможності РСЕ варто пам'ятати, що конкурентні переваги на сучасному етапі технологічного розвитку (у випадку України – це переважно III технологічний уклад) повинні насамперед містити чинники розвитку людського потенціалу та інноваційної складової. Таким чином, конкурентоспроможність РСЕ передбачає пріоритетність розвитку наукомісткої та інноваційної компонент виробництва для забезпечення високої якості продукції та її конкурентного становища на світовому ринку.

4. Детальний аналіз теорій економічного безпекознавства дає підстави для формування критеріїв моніторингу безпеки розвитку РСЕ, що враховують такі

групи показників, як: ринкова агломерація; освіта та підвищення кваліфікації; рівень креативності населення; бізнес-ризик; соціальний капітал; відкритість суспільства; технологічна спроможність; бізнес-стратегія; трансфер технологій; регіональний розвиток; якість фізичної та фінансової інфраструктури. Варто наголосити на важливості відведення пріоритетного статусу принципам політики Індустрії 4.0. у межах реформування РСЕ з врахуванням параметрів безпеки та основних тенденцій розвитку глобальної економіки. Зауважимо, що саме цей елемент є ключовим для посилення конкурентоспроможності та підвищення рівня безпеки розвитку РСЕ на основі V і VI технологічних укладів і специфічної екосистеми промислових інновацій і співробітництва. Ключовими перевагами запровадження згаданих теоретичних положень є зростання продуктивності, якості виготовлених товарів (послуг) та системи менеджменту, гнучкості та швидкості виробництва, при одночасному розвитку безпеки, умов праці, навчання, захисту довкілля та інноваційної спроможності вітчизняної соціально-економічної системи.

5. На основі детального аналізу політики безпеки розвитку РСЕ розвинених країн, зокрема США, Японії, Німеччини, КНР та вітчизняної економіки доведено, що в Україні факторами конкурентної переваги все ще залишаються дешева робоча сила, природні ресурси і капітал, а не інновації та технологічний прогрес. Реальний сектор економіки потребує невідкладної модернізації для стимулювання розвитку з метою зміцнення економічної безпеки, а не лише для вирівнювання виробничого тренду. Ключовим напрямом зміцнення національної безпеки вбачається зміцнення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, насамперед через посилення структурно-технологічної модернізації РСЕ.

6. За допомогою багатомірного (кластерного) аналізу з використанням групи показників соціально-економічного розвитку та якості життя, індикаторів безпеки розвитку РСЕ (частка високотехнологічного експорту, рівень впровадження інновацій, наукові дослідження та їх фінансування, чисельність науковців, рівень прямих іноземних інвестицій тощо) було сформовано 7 кластерів країн. До групи країн-лідерів увійшли Німеччина, Нідерланди, Японія, Пд. Корея, Ізраїль, Швейцарія (вказані держави характеризуються високими показниками соціально-економічного розвитку та якості життя, ефективними стратегіями конкурентоспроможності та безпеки розвитку РСЕ й оптимістичними прогнозами в довгостроковій перспективі). Україна за аналізованими показниками потрапила до кластера спільно з Узбекистаном, Киргизстаном, Туркменістаном з низьким рівнем соціально-економічного розвитку та недостатньою ефективністю стратегії конкурентоспроможності й безпеки розвитку РСЕ, що актуалізує невідкладність розробки і впровадження стратегій посилення конкурентоспроможності та зміцнення безпеки розвитку РСЕ.

7. Враховуючи результати проведеного аналізу проблем, перешкод, перспектив і можливостей розвитку РСЕ, виокремлено ключові завдання стратегічного планування та реалізації державної політики довгострокового розвитку РСЕ України: стимулювання конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, заохочення конкуренції, мотивування продуктивної та інтенсивної праці; посилення позицій вітчизняних виробників на зовнішніх ринках, покращення умов для ефективної співпраці українських та іноземних компаній в наукомістких

галузях, приєднання українських виробників конкурентоспроможної продукції до глобальних виробничо-технологічних ланцюгів; заміщення імпортової продукції; збільшення в експорті частки продукції з високим ступенем обробки й наукомісткості; формування режиму сприяння розвитку сфери виробництва товарів і послуг відповідно до потреб внутрішнього і світового ринків.

8. Для визначення основних проблем недостатньої ефективності конкурентної стратегії гарантування безпеки розвитку підприємницького середовища за результатами експертного опитування серед представників українських компаній, що функціонують у РСЕ, щодо умов започаткування та ведення підприємницької діяльності в Україні, яке проводилося восени 2020 р. та охопило 25 МСП, засвідчено, що найбільшою перешкодою на шляху до започаткування власної справи та подальшої продуктивної діяльності підприємці вважають фіскальні важелі (високі податкові ставки та неефективність податкового адміністрування) – 92% респондентів, бюрократичні перешкоди та непрозорість законодавчої та нормативно-розпорядчої бази – по 88%. На основі результатів досліджень запропоновано п'ятнадцять відповідних заходів для зміцнення інституційного базису в сфері підприємництва. Серед них основні стосуються захисту прав інтелектуальної власності, оподаткування, залучення венчурного капіталу та вдосконалення роботи банківських установ, запровадження ефективного регуляторного режиму для краудфандингу капіталу та кредитування бізнесу.

9. Зважаючи на стрімкий розвиток ІКТ та охоплення ними все ширших сегментів (мультимедіа, глобальний роумінг, високошвидкісна передача інформації), підтверджена доцільність включення їх до складових реального сектору економіки як сектору електронних інформаційних продуктів і послуг з трьох сегментів: (1) ділової інформації; (2) інформації для спеціалістів; (3) масової споживчої інформації і побутових послуг. Проте незаперечним залишається факт, що «традиційні» галузі економіки (чи то самої лише промисловості) вже не справляються з роллю провідних в економічному розвитку, і за одночасного їхнього реформування потребують переорієнтацію на нові пріоритетні сфери, що можуть включати як інформаційно-телекомунікаційні послуги, так і загалом креативні індустрії. Впродовж 2018-2020 рр. додана вартість базових галузей, які належать до КІ, зростала як в кількісному вимірі, так і у відсотковому. У порівнянні з 2017 р. додана вартість КІ номінально подвоїлася – з 55,1 млрд грн у 2017 р. до 97 млрд грн у 2020 р. У відсотковому співвідношенні частка креативних індустрій у загальній доданій вартості в Україні зменшувалася з 2,97% у 2013 р. до 2,46% у 2015 р. Станом на 2020 р. частка КІ становила лише близько 3,86%, у той час, як в окремих розвинених країнах цей показник сягає навіть до 10%.

10. На основі емпіричних оцінок з використанням: (1) методів балансової крос-секшн моделі векторної авторегресії (з врахуванням показників 49 країн у межах часового лагу 2000-2020 рр.) здійснено оцінку чинників конкурентоспроможності й безпеки розвитку РСЕ під дією функціонування таких елементів: безпека розвитку РСЕ; креативні індустрії; мистецька креативність; наукова креативність; економічна креативність; галузі матеріального виробництва; сфера торгівлі; сфера нематеріальних послуг; нефінансові підприємства; домашні

господарства; сектор органів державного управління в частині надання нефінансових послуг; культура; освіта; наука, якість життя); (2) інструментарію нечіткої логіки та нелінійного програмування; (3) методики Фельдмана та методу огортуючих даних; (4) багатовимірною (кластерною) аналізу доведено тісний прямо пропорційний зв'язок між конкурентоспроможністю національної економіки, безпекою розвитку РСЕ, рівнем розвитку КІ та основними макроекономічними показниками, що доцільно покласти в основу стратегічного планування безпеки розвитку вітчизняного РСЕ. Емпірично доведено, що Україна належить до держав, які вкрай неефективно використовують можливості формування конкурентних стратегій безпеки розвитку РСЕ. Натомість серед лідерів у досліджуваній сфері, досвід яких доцільно адаптувати в умовах вітчизняної економіки, перебувають такі країни, як Німеччина, Нідерланди, Японія, Пд. Корея, Ізраїль, Швейцарія та КНР.

11. Загалом формування завдань щодо реалізації стратегій розвинених країн можна об'єднати за трьома напрямками: 1) створення передумов для економічного розвитку; 2) задоволення актуальних потреб ринку; 3) пом'якшення наслідків стихійної дії ринкових сил. Відповідно до окреслених завдань формуються групи заходів у законодавчому полі, правоохоронній системі, виробничій, соціальній та інших сферах. Зважаючи на потребу у виробленні нових стратегічних документів для посилення національної конкурентоспроможності, варто здійснити акценти на ключових векторах: (1) формування конкурентних умов для підприємництва та інвестицій із забезпеченням відповідного рівня довіри до держави; (2) стимулювання розвитку інновацій та модернізації окремих секторів економіки для забезпечення конкурентних позицій на світових ринках; (3) сприяння розвитку людського капіталу. Основними напрямками безпеки розвитку, що стосуються РСЕ та можуть стати «вказівниками до дії» у відповідному стратегічному документі, є: (1) стратегічний та кризовий менеджмент на основі міжнародних документів; (2) система стійкості та безпеки критичної інфраструктури через посилення державно-приватного партнерства; (3) цифрова трансформація на основі новітніх інформаційних технологій; (4) підтримка науково-освітньої сфери для розвитку людського капіталу; (5) забезпечення конкурентоспроможності стратегічно важливих секторів економіки; (6) формування ключових програмних документів.

12. Беручи до уваги позитивний досвід розвинених країн у сфері стимулювання сектору КІ, виокремлено вектори їх подальшого розвитку: (1) економіко-технологічний (розвиток ІКТ здешевлює продукти КІ та полегшує доступ до них, знижує бар'єри входу нових економічних агентів в галузь); (2) розвиток стартапів (зокрема проекти у сферах ІКТ), пропагування продуктів вітчизняних виробників та культури споживання; (3) вдосконалення культурної політики; (4) стимулювання розвитку креативних кластерів.

13. Детальний аналіз проблем формування та безпеки розвитку РСЕ в Україні та провідних країнах світу створює підстави для обґрунтування ключових завдань стратегічного планування та реалізації державної політики довгострокового розвитку РСЕ. Доцільно особливу увагу звернути на необхідність комплексного врахування сучасних проблем, перешкод, перспектив і можливостей розвитку РСЕ (у тому числі гібридних загроз, тенденцій до альтер- чи деглобалізації, поширення пандемії COVID-19, необхідності підвищення якості людського капіталу та оцінки

креативності трудових ресурсів тощо). Основними пріоритетами з боку законодавчих та виконавчих органів влади України у цій сфері повинні стати стимулювання конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, заохочення конкуренції, мотивування до підвищення продуктивності праці; посилення позицій вітчизняних виробників на зовнішніх ринках, покращення умов для ефективної співпраці українських та іноземних компаній в наукомістких галузях, приєднання національних виробників конкурентоспроможної продукції до глобальних виробничо-технологічних ланцюгів; імпортозаміщення у поєднанні з експортоорієнтацією; збільшення в експорті частки продукції з високим ступенем обробки і наукомісткості; формування режиму сприяння розвитку сфери виробництва товарів і послуг відповідно до потреб вітчизняного та глобального ринків. До ключових індикаторів ефективності та безпеки функціонування РСЕ віднесено: (1) формування та розвиток економічного потенціалу; (2) підвищення зайнятості населення до 75%; (3) інвестування в НДДКР на рівні не нижче, ніж 3% ВВП; (4) захист права власності; (5) посилення кібербезпеки та протидія гібридним загрозам і дезінформації; (6) інвестування в культурні та креативні індустрії.

14. Розроблено концепцію конкурентної стратегії безпеки розвитку РСЕ України на базі доповнення класичних факторів виробництва, фактором «інституції», де на середньостроковому етапі формування стратегії закладено визначені цільові орієнтири та окреслено економічні результати від запровадження запропонованих рекомендацій, а також обґрунтовано пріоритетність використання потенціалу креативних індустрій для розвитку РСЕ з виокремленням переваг їх кластерування, працевлаштування працівників та створення синергетичного економічного ефекту для регіону їхньої діяльності (в поєднанні креативних індустрій мистецького, наукового та економічного спрямування), що дасть змогу розпочати реформування цього сектору з постійним моніторингом рівня індикативних показників та корегування завдань і цілей залежно від стану досягнення необхідного рівня в контексті зміцнення безпеки розвитку РСЕ й посилити міжсекторальну співпрацю, у тому числі й на регіональному та міждержавному рівнях.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у монографіях

(11,3 д.а. належить особисто автору):

1. Щурко У. Теоретичні основи системи управління безпекою підприємницької діяльності в посттрансформаційний період. *Теоретичні та прикладні аспекти підвищення конкурентоспроможності підприємств : колективна монографія у 4 т.* Дніпропетровськ : Герда, 2013. Т 1. 352 с. С. 344-351 (0,9 д.а.).

2. Щурко У. Інвестиційна безпека перехідних економік в умовах глобальної інтеграції: теоретико-методологічні підстави та прикладні аспекти. Монографія / за ред. Андрійчука В., Мокія А., Флейчук М. Запоріжжя – Львів : ЗЕІЕТ, РФ НІСД у м. Львові, 2012 р. 437 с. С. 8-33, 218-237, 291-306 (*особистий внесок автора: 2,2 д.а. – обґрунтовано передумови та пріоритети інвестиційної безпеки України*).

3. Щурко У., Флейчук М., Наконечна Н., Гончарук А. Фінансовий контролінг в системі зміцнення економічної безпеки держави. Львів : Ліга-Прес, 2012. 260 с. (особистий внесок автора: 2,8 д.а. – компаративний аналіз позитивного досвіду країн ЦСЄ у зміцненні економічної безпеки, зокрема її фінансової складової).

4. Щурко У. Типологізація цивілізацій та їх взаємодія в процесі глобалізації. *Глобальна економіка: підручник* / за заг. ред. А. Мокія, І. Бабець. Запоріжжя, 2017. 401 с. С. 128-132 (28,59 д.а.) (особистий внесок автора: 0,6 д.а. – розкрито підстави та чинники формування конкурентних стратегій національних економік).

5. Щурко У. Модернізація інституційного базису безпеки структурної трансформації регіональної економіки. *Конкурентні стратегії безпеки розвитку України у глобальному середовищі* : монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; за заг. ред. А. І. Мокія. Львів, 2019. 872 с. С. 262-290 (1,5 д.а.).

6. Щурко У.В. Релігійно-духовні підстави зміцнення економічної безпеки соціально-економічних трансформацій. *Економічна безпека держави* / За загальною редакцією д.е.н., проф., члена-кореспондента НАН України О. Власюка, д.е.н., проф. А. Мокія. Львів : Апріорі, 2013. 836 с. С. 574-619 (67,92 д.а.) (особистий внесок автора: 3,3 д.а. – окреслено передумови зміцнення економічної безпеки в період трансформацій із залучення духовних чинників).

**Публікації у наукових фахових виданнях України,
закордонних наукових фахових виданнях а також у виданнях,
які включені до міжнародних наукометричних баз
(12,37 д.а. належить особисто автору):**

7. Щурко У. Ризики та загрози фінансовій безпеці України: вплив економічних і політичних викликів. *Вісник ЛКА*. Львів, 2013. С. 80-88 (0,6 д.а.).

8. Щурко У., Наконечна Н. Протидія фінансовим злочинам як передумова формування ефективної системи фінансової безпеки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2013. Вип. 1. С. 77-86 (особистий внесок автора: 0,5 д.а. – визначено перелік заходів для формування ефективної системи протидії загрозам у сфері фінансової безпеки).

9. Щурко У. Пріоритетні напрями використання релігійних чинників у посиленні економічної безпеки України. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту: Економічні науки* / Чернігів. торг.-екон. ін-т КНТЕУ. Чернівці : Вид-во ЧТЕІ КНТЕУ, 2010. №2. С. 130-136 (0,7 д.а.) (*Ulrichs Web Global Serials Directory (ProQuest), Google Scholar, Index Copernicus, Crossref*).

10. Щурко У., Мокій А. Духовно-релігійні чинники соціально-економічного розвитку в умовах викликів глобалізації. *Вісник Донецького університету, СЕР. В: Економіка і право*, Спецвип., Т.1. 2011 (0,8 д.а., особистий внесок автора: 0,6 д.а. – окреслено перспективи використання гуманітарних чинників зміцнення інтеграційних процесів і розвитку конкурентоспроможної національної економіки)

11. Щурко У., Дацко О., Науменко Н. Пріоритети просторового планування регіонального розвитку в умовах метрополізації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, 2013 (2). С. 171-185. (особистий внесок автора: 0,3 д.а.)

– визначено центри конкурентоспроможності, потенціал яких стимулює ділову активність у прилеглих районах) (*Index Copernicus*).

12. Щурко У. Напрями українсько-польської транскордонної співпраці в гуманітарній сфері. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір (збірник наукових праць)* / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол. : відп. ред. В. Кравців. Львів, 2014. Вип. 2 (106). 623 с. (0,6 д.а.) (*Index Copernicus*).

13. Щурко У., Лобай Р. Перспективи та перешкоди ефективному розвитку будівельної галузі в Україні. *Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект*, [S.l.], Т. 1, №1. 2014. С. 427-432 (особистий внесок автора: 0,5 д.а. – визначено перешкоди ефективному функціонуванню будівельної галузі в системі реального сектору економіки).

14. Щурко У. Перспективи розвитку транскордонного співробітництва через залучення релігійних чинників. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, 2014 (2). С. 248-255 (0,5 д.а.) (*Index Copernicus*).

15. Shchurko U., Datsko O. Cultural paradigm of a state development in a globalized world. *Вісник Львівської Національної академії мистецтв*. Випуск 29. Львів : ЛНАМ. 2016. 177 с. С. 5-11 (особистий внесок автора: 0,15 д.а. – окреслено економічний потенціал культури в розвитку національної економіки).

16. Shchurko U. Cultural Policy in Transitional Economies: New Challenges. *SEA Practical application of Science*. Vol.II. Issue 2 (4). 2014. P. 117-126 (0,5 д.а.).

17. Shchurko U., Datsko O., Dudáš T. Social-Economic and Cultural Dimensions of National Identity in a Global World. *Journal of International Studies*. Vol. 9. No 3. 2016. (особистий внесок автора: 0,5 д.а. – виокремлено елементи національної ідентичності для формування конкурентних переваг економіки держави) (*Scopus*).

18. Shchurko U. Financial Security of Ukraine in the Post-crisis World. *Ovidius University Annals, Series Economic Sciences*. 2013, Vol. 13. Issue 2, pp. 703-707 (0,34 д.а.) (*ERIH Plus, ICI Journals Master List/ICI World of Journals, EBSCO, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Index Copernicus, Ulrich's periodicals*).

19. Щурко У. Підходи до формування та реалізації конкурентних стратегій. *Економіка та суспільство*. Випуск 17. 2018. 679 с. С. 402-412 (0,96 д.а.) (*Index Copernicus*).

20. Щурко У. Трагування реального сектору в контексті планування розвитку економіки. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. Том 23 Випуск 7 (72), 2018. С.63-67 (0,61 д.а.) (*Index Copernicus*).

21. Щурко У. Креативні індустрії в Україні: тенденції та перспективи розвитку. *Науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії»*. Випуск 48. 2019. С.172-176. (0,59 д.а.) (*Index Copernicus*).

22. Щурко У. Компаративний аналіз підходів до реалізації конкурентних стратегій різними країнами світу. *Збірник наукових праць Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова*. No 3 (477). 2019. С.63-69. (0,69 д.а.) (*Index Copernicus*).

23. Щурко У. Пріоритети розвитку реального сектору економіки в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці. Фаховий збірник наукових праць*

Національного авіаційного університету. Випуск 3 (77), 2020. С. 51-57 (0,7 д.а.) (*Index Copernicus, Google Scholar, Crossref DOI, Cite Factor, OAJSE*).

24. Щурко У. Підходи до вивчення ефективності функціонування креативних індустрій. *Електронний фаховий науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку»*. Випуск 44, 2020. С.55-59. (0,8 д.а.) (*Index Copernicus, Google Scholar*).

25. Shchurko U., Baluk N., Basiy N. Leadership in education: communication on introducing inclusive education in Ukraine. 3rd International Conference on Social, Economic, and Academic Leadership (ICSEAL 2019). *Atlantis Press. Advances in Social Science, Education and Humanities Research Series*. 2019/05 (0,68 д.а., особистий внесок автора: 0,4 д.а. – охарактеризовано стан і переешкоди в комунікації між сторонами освітнього процесу) (*Web of Science*).

26. Shchurko U. Competitive strategies: ways of development and implementation. *Public Administration and Society*. Slovakia. 2019. 136 p. P. 17-26 (0,58 д.а.).

27. Щурко У. Стимулювання розвитку креативних індустрій через формування сприятливого середовища для креативного класу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління». Том 31 (70). № 4, 2020. 162 с. С.37-42. (0,4 д.а.) (*Index Copernicus*).

28. Shchurko U., Datsko O. Cultural policy as a part of national security of Ukraine under global transformations. *Public policy and society*. Slovakia. №2. 2020 (0,9 д.а., особистий внесок автора: 0,5 д.а. – окреслено основні риси культурної політики в контексті зміцнення національної безпеки) (*ERIH Plus*).

29. Щурко У. Стратегічне планування зміцнення конкурентоспроможності реального сектору економіки. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. №4. С. 207-214 (0,65 д.а.) (*Index Copernicus, World Cat, Google Scholar, Windows Live Academic, Research Bible, OAJ Index, Cite Factor, Info Base*).

**Публікації апробаційного характеру
(6,85 д.а. належить особисто автору):**

30. Щурко У. Финансовые показатели и качество жизни в посттрансформационный период. *Белорусь в современном мире*, Минск, МГУ. 2012. С.177-181 (0,2 д.а.).

31. Щурко У. Розвиток людського капіталу як основа модернізації економіки регіону. *Євро-2012 як чинник модернізації регіональних економік*: матеріали круглого столу. Львів, 30 травня 2012 р. Львів : Ліга Прес. 2012. 164 с. С.133-136 (0,2 д.а.).

32. Щурко У., Лобай Р. Стратегічні напрями розвитку будівельної галузі в умовах системної кризи. *Стратегічні напрями відновлення економіки та соціальної сфери України в умовах системної кризи*. Матеріали міжн. конференції. Львів : Ліана-М. 2014. 264 с. С.126-131 (0,15 д.а.) (особистий внесок автора: 0,1 д.а. – дослідження стану будівельної галузі в Україні та його інституційних підстав).

33. Щурко У. Освітньо-наукові чинники ефективності функціонування реального сектору економіки. *Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки* : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції. Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя : ГО «СІЕУ», 2020. 108 с. С.29-33 (0,21 д.а.).

34. Щурко У. Усиление институционального базиса экономической безопасности государства. *Материалы международной научной конференции молодых ученых «Актуальные проблемы и направления социально-экономического развития»*. 2013. С.112-117 (0,4 д.а.).

35. Щурко У. Інституціональні передумови формування системи економічної безпеки держави. *Стратегічні напрями розвитку національної економіки у посткризовий період* : зб. матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Львів : Сполом, 2013. 272 с. С.185-191 (15,81 д.а.) (0,55 д.а.).

36. Щурко У. Перспективи соціально-економічного розвитку периферійних та сільських територій західного регіону України. *Пріоритети, механізми та інструменти соціально-економічного розвитку периферійних територій західних регіонів України*. Львів : Арал. 2013. 248 с. С.199-203 (15,36 д.а.) (0,15 д.а.).

37. Щурко У. Формування передумов стабілізації фінансово-кредитної сфери у період посттрансформаційних перетворень. *Добробут націй в умовах глобальної нестабільності*. Збірник наукових праць третьої міжнародної науково-практичної конференції. Ч.1. Одеса : ОНУ ім. І. Мечникова. 2013. 99 с. С.41-43 (7,2 д.а.) (0,3 д.а.).

38. Щурко У. Нові чинники впливу на формування культурної політики в сучасних умовах. *Добробут націй в умовах глобальної нестабільності*. Збірник наукових праць четвертої міжнародної науково-практичної конференції. Одеса : Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. 2014. 101 с. С.39-42 (0,2 д.а.).

39. Щурко У. Моральні аспекти формування економічної безпеки особи. *Збірник статей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Особистість в екстремальних умовах»*. Львів : ЛДУ БЖД, 2015. 398 с. С.300-303 (0,2 д.а.).

40. Щурко У. Культура і глобалізація: трансформація середньої освіти в сучасному світі. *Традиційна культура в умовах глобалізації: платформа для міжкультурного та міжрегіонального суспільного діалогу*. Матеріали науково-практичної конференції. Харків, 2015. 274 с. С. 261-262 (0,1 д.а.).

41. Щурко У. Соціокультурний підхід до ведення бізнесу: поєднання економіки, культури та етики. *Соціокультурна діяльність: виклики сучасності: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, 23 грудня 2016 року*. Львів : «Сполом», 2016. 52 с. С.45-48 (0,2 д.а.).

42. Щурко У. Пріоритети політики модернізації економіки України. *Трансформаційні зміни національної економіки в умовах євроінтеграції: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції*. Дубляни, 2018. 90 с. С.63-66 (0,15 д.а.).

43. Щурко У. Креативність, освіта, підприємництво: шляхи поєднання. *Збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи розвитку креативного сектору: Україна та світ»*. Львів : Сполом. 2018. 56 с. С.48-52 (0,4 д.а.).

44. Щурко У. Нові парадигми економічного зростання: креативні індустрії. *Добробут націй в умовах глобальної нестабільності*. Збірник наукових праць IX міжнародної науково-практичної конференції. Одеса : ОНУ ім. І. Мечникова, 2019. 88 с. С.19-20 (0,2 д.а.).

45. Щурко У. Розвиток креативних індустрій в Україні. *Креативність в освіті, культурі, управлінні* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Львів : «Сполом», 2019. 67 с. С.39-45 (0, 3 д.а.).

46. Щурко У. Конкурентні стратегії країн в контексті глобального економічного лідерства. *Добробут націй в умовах глобальної нестабільності*. Десята міжнародна науково-практична конференція. Одеса : Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2020. 97 с. С. 12-14 (0,2 д.а.).

47. Щурко У. Креативні індустрії як чинник безпеки реального сектору економіки. *Фінансова безпека: макро- та мікроекономічні аспекти управління* : тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичного семінару. Львів : ЛьВДУВС, 2020. 169 с. С. 166-168 (0,15 д.а.).

**Публікації в інших виданнях
(4,4 д.а. належить особисто автору):**

48. Щурко У. В., Наконечна Н., Флейчук М. Фінансовий контролінг як компонента економічної безпеки держави: навчальний посібник. Львів : Ліга-Прес. 2013. 275 с. (особистий внесок автора: 2,9 д.а. – розробка рекомендацій з підвищення ефективності інструментів фінансового контролінгу в системі зміцнення економічної безпеки України).

49. Щурко У., Нікітенко К., Шпирало-Запоточна Л., Дацко О., Скринник-Миська Д. Основи менеджменту соціокультурної діяльності. *Менеджмент соціокультурної діяльності: посібник для студ. ВНЗ*. Львів : ЛНАМ, 2017. 142 с. С.5-29 (особистий внесок автора: 1 д.а. – основні функції менеджменту в контексті соціокультурної діяльності).

50. Щурко У. Сучасні тенденції патентно-ліцензійної діяльності в Україні. *Міжнародний менеджмент інноваційної діяльності: підручник* / [І. Бабець, Ю. Полякова, О. Мокій та ін.] / за заг. ред. І. Бабець, А. Мокія. Друге видання доповнене. Запоріжжя : ФОП Мокшанов В.В., 2020. 496 с. С.264-275 (особистий внесок автора: 0,5 д.а. – стан, проблеми та тенденції діяльності з патентування та ліцензування в Україні).

51-59 – інші публікації за темою дисертації.

АНОТАЦІЯ

Щурко У.В. Конкурентні стратегії безпеки розвитку реального сектору економіки. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки). Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, 2021.

У дисертаційній роботі запропоновано концептуальне вирішення наукової проблеми формування конкурентних стратегій безпеки розвитку реального сектору економіки. Сформовано висновки щодо розвитку елементів системи, їх зміцнення та трансформації в контексті розробки довгострокової стратегії посилення безпеки сектору.

Розроблено рекомендації із впровадження критеріїв функціонування креативних індустрій в національну економічну політику (зокрема, адаптація економічного обліку професій КІ в Україні до міжнародних систем класифікації – для можливості здійснення зовнішньоекономічної діяльності й співмірності даних).

Розроблено рекомендації з використання потенціалу креативних індустрій для розвитку реального сектору з виокремленням пріоритетів їх кластерування, працевлаштування працівників та створення синергетичного економічного ефекту для регіону їхньої діяльності (в поєднанні креативних індустрій мистецького, наукового та економічного (інженерного) спрямування).

Окреслено місце і роль реального сектору економіки в системі економічної безпеки держави через виокремлення функціонально-галузевих сфер перетину та взаємопосилення. Визначено чинники впливу на безпеку розвитку через незалежну змінну «індекс людського розвитку».

Сформовано рекомендації застосування видозміненої методики оцінки регіонального розвитку та системи регулювання безпеки підприємництва через застосування індексу REDI (*англ. – Regional development and enterprise index*) для виокремлення сфер інституційного стимулювання чи стримування.

Ключові слова: реальний сектор економіки, конкурентні стратегії, економічна безпека, безпека розвитку, конкурентоспроможність, креативні індустрії.

АННОТАЦИЯ

Щурко У. В. Конкурентные стратегии безопасности развития реального сектора экономики. Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 21.04.01 – экономическая безопасность государства (экономические науки). Национальный институт стратегических исследований, Киев, 2021.

В диссертационной работе предложено концептуальное решение научной проблемы формирования конкурентной стратегии безопасности развития реального сектора экономики. Сформированы выводы по развитию элементов системы, их укрепления и трансформации в контексте разработки среднесрочной стратегии усиления безопасности сектора.

Разработаны рекомендации по внедрению критериев функционирования креативных индустрий (КИ) в национальную экономическую политику (в частности, адаптация экономического учета профессий КИ в Украине к международным системам классификации – для возможности осуществления внешнеэкономической деятельности и соразмерности данных).

Сформированы рекомендации по использованию потенциала креативных индустрий для развития реального сектора с выделением приоритетов их кластерования, трудоустройства работников и создания синергетического экономического эффекта для региона их деятельности (в сочетании креативных индустрий художественного, научного и экономического (инженерного) направления).

Определены место и роль реального сектора экономики в системе экономической безопасности государства через выделение функционально-отраслевых сфер пересечения и взаимоусиления. Определены факторы влияния на

безопасность развития с использованием независимой переменной «индекс человеческого развития».

Сформированы рекомендации применения видоизмененной методики оценки регионального развития и системы регулирования безопасности предпринимательства путем применения индекса REDI (*англ. – Regional development and enterprise index*) для институционального стимулирования или сдерживания.

Ключевые слова: реальный сектор экономики, конкурентные стратегии, экономическая безопасность, безопасность развития, конкурентоспособность, креативные индустрии.

ABSTRACT

Shchurko U.V. Competitive security strategies for the development of the real sector of the economy. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences in the specialty 21.04.01– Economic security of the state (Economic sciences). National Institute for Strategic Studies, Kyiv, 2021.

In the dissertation thesis the conceptual solution of a scientific problem of formation of competitive strategy of developing security of real sector of economy is offered. Based on the generalization of the methodology and world economic practice of a multilevel approach to the management of factors of production, the author formulated conclusions on the formation and development of system elements, their strengthening and transformation in the context of developing a medium-term strategy to strengthen security.

The method of comparative analysis characterizes the features of the definition of the terms «competitiveness», and «national competitiveness» in particular, in Ukrainian and foreign sources, which allowed to identify specific differences in the perception of identical concepts.

Based on the assessment of theoretical approaches to the interpretation of the concept of the real sector of the economy, the author proposed her own classification by generalizing indicators: subjective perception, emphasis on the constituent elements and process perception. The classification features of the real sector of the economy have been improved, adding to the characteristics of pre-industrial, industrial and post-industrial society – information and postpandemic, where it is planned to involve creative industries, which will strengthen the scientific base of studying the real sector.

Based on M. Porter's theory of competitive advantages, the author's improvement of the «rhombus» of competitive advantage and the relationship with the needs of creative industries is offered, as those that create these competitive advantages forming demand for goods in the industry, have advantage factors (infrastructure, skilled labor), and exist in an environment with related and supporting industries, etc.

The analysis of formation and activity of creative industries in different countries of the world with recommendations for introduction of characteristics and criteria of functioning in national economic policy (in particular, adaptation of economic accounting of professions of creative industries in Ukraine to international classification systems – for possibility of foreign economic activity and data compatibility) was done.

Recommendations for using the potential of creative industries for the development of the real sector with priorities for their clustering and employment, and creating a synergistic economic effect for the region of their activity (in combination of creative industries of artistic, scientific and economic (engineering) approaches) were offered.

The place and role of the real sector of the economy in the system of economic security of the state is outlined in the work through the separation of functional and sectoral spheres, in which they intersect and mutually reinforce. As a result of correlation-regression analysis, the factors influencing the security of development were determined through the independent variable «human development index».

The main areas of maintaining and strengthening security that relate to the real sector of the economy and can become «indicators of action» in the relevant strategic document are outlined as: (1) strategic and crisis management based on international documents; (2) a system of sustainability and security of critical infrastructure through the strengthening of public-private partnerships; (3) digital transformation based on the latest information technologies; (4) support for research and education for human capital development; (5) ensuring the competitiveness of strategically important sectors of the economy; (6) the formation of key policy documents.

A comparative analysis of the institutional basis for the security of the real sector in developed economies confirmed the priority of business development (in particular, institutional support for the SME sector) and its segment, such as creative entrepreneurship as a locomotive of economic development.

Recommendations for the application of a modified methodology for assessing regional development and the system of business security regulation through the usage of the REDI index (Regional development and enterprise index) to identify areas of institutional stimulating and restraining factors.

Key words: real sector of economy, competitive strategies, economic security, security of development, competitiveness, creative industries.

Підписано до друку 09.04.2021 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 1,8. Тираж 100 прим. Зам. № 48/2021
ТЗОВ «Растр-7»
79005, м. Львів, вул. Князя Романа, 9/1
тел./факс: (032)235-52-05, e-mail:rastr.sim@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ЛВ № 22 від 19.11.2002 р.